

"En hjørnesteen i et demokratisk samfund"

En undersøgelse af
arkivsubjekters rettigheder
over egne records

Af Maja Sjørslev
Vejleder: Marianne Rostgaard

Specialeafhandling i Historie
2. juni 2025

AALBORG
UNIVERSITET

Resumé

I skrivende stund ser vi ind i en samfundsudvikling med et større fokus på individuelle rettigheder. Arkivloven giver borgere en betalingsfri adgang til egne oplysninger i records. Praksis anerkender i højere grad de borgere, som findes nedskrevet i arkiverne, og deres behov for at forstå myndigheders indgreb i deres liv. Denne tendens kommer i særdeleshed til udtryk i sager om tidligere anbragte. Specialet har til formål at undersøge de danske rammer for arkivsubjekters rettigheder over egne records. Ved hjælp af ‘the participant relationship’-model vurderes også potentialet for en udvidelse af rettighederne i dansk arkivpraksis.

Abstract

The thesis aims to investigate the current Danish framework for records subjects’ rights to their own records as well as discuss whether Livia Iacovinos participant relationship model can be applied to Danish archival practice. The legal framework grants records subjects an undeniable right to access. Although archival practices are starting to recognise the needs of records subjects, the primary discussions have yet to consider records subjects as co-creators. As a consequence, the archives are left as the sole decision makers in regard to creation, ownership and use of records. A shift in power is possible through an application of the participant relationship model. The model centers the shared rights and responsibilities of both archives and records subjects. Danish practices manage to fulfill some strategies for such an application. However, a legal framework for shared rights is a prerequisite for most of the strategies. In conclusion, the participant relationship model does not have the necessary foundation for application in Denmark. Nevertheless, a discussion of the strategies provides inspiration for a revision of the Danish Archives Act. Linking the already existing rights-based approach with new ethical measures will ensure the person-centered ambitions of the inclusion of records subjects in the Danish archives.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning og problemformulering.....	3
2. Begrebet ‘record’ i specialets kontekst	5
3. Forskningsdiskussion.....	6
3.1 Paradigmerne og danske arkivers positionering.....	6
3.2 Det personcentrerede paradigme	11
3.3 Rettigheder kontra etik	14
3.4 “A participant relationship model”	18
3.5 Specialets positionering.....	21
4. Strategier bag ‘the participant relationship’-modellen.....	21
5. Lovgivningens rammer.....	25
5.1 Dansk lovgivning og egenaces.....	25
5.2 Databeskyttelsesforordningen	28
5.3 Sammenfatning	32
6. Rammerne i praksis.....	33
6.1 Tankerne bag egenaces.....	33
6.1.1 De politiske intentioner	34
6.1.2 Organisationen Danske Arkivers respons	36
6.1.3 Forskelsbehandling som konsekvens	37
6.1.4 Opsamling.....	40
6.2 Arkivsubjekterne og deres behov.....	41
6.2.1 Udredningsarbejdets potentialer.....	43
6.2.2 Udfordringerne i mødet med arkiverne	45
6.2.3 Opsamling.....	47
6.3 Retten til egen historie.....	48
6.3.1 De forskellige delprojekter	49
6.3.2 Opsamling.....	50
6.4 Sammenfatning	51
7. “The participant relationship model” i praksis?	53
8. Konklusion.....	58
9. Litteraturliste	61
9.1 Forskning.....	61
9.2 Udredninger.....	62
9.3 Lovgivning, vejledninger og høringer	63
9.4 Artikler og websites	64

1. Indledning og problemformulering

“Jeg vil åbne dørene til de mørke kapitler i vores historie. Kaste lys på fortiden. Og give ofrene oprejsning.”¹

Sådan udtalte statsminister Mette Frederiksen i en officiel undskyldning i 2019. Undskyldningen var rettet mod Godhavnsdrengene - en forening af tidligere anbragte, som i deres opvækst var ofre for omsorgssvigt og misbrug på forskellige danske børnehjem. Foreningen havde bl.a. kritiseret arkiverne for at være “lukkede” samt ytret et ønske om at få “sandheden frem fra arkiverne”.² Med denne opfattelse kan vi observere, at de danske arkiver umiddelbart har udsendt signaler om, at de ikke giver befolkningen adgang til records - en opfattelse, som er langt fra sandheden, eftersom lovgivning altid har indeholdt en mulighed for adgang til offentlige arkiver. Det tjener imidlertid som et vidnesbyrd om, at relationen mellem arkiver og befolkning opleves som ensidig. Godhavnsdrengene er blot nogle få ud af mange, som omtales i records om arkivsubjekter. Med deres opfattelse af, at arkiverne indeholder sandheden, får records status som værende endegyldigt objektive og sande. Det er et forvrænget syn, som kun kan korrigeres ved en større bevidsthed om befolkningens adgang til arkiverne.

Den metaforiske døråbning i Mette Frederiksens tale blev til indførelsen af egenaces i en ny arkivlovsændring i 2021. Med egenaces er det nu endeligt fastslået i lov, at alle borgere har gratis ret til indsigt i egne records. I forhold til nuværende og tidligere anbragte som Godhavnsdrengene, rammer retskravet ind i en stor målgruppe. I Danmark lever der i alt cirka 150.000 personer med anbringelsesbaggrund.³ Fælles for dem alle er, at deres opvækst i høj grad er blevet dokumenteret. For mange tjener records som det eneste fysiske levn om deres oplevelser som barn.⁴ Records kan indeholde svaret på, hvad der egentlig skete. Derfor er deres adgang hertil altafgørende. Men behovet for adgang vedrører i princippet alle personer, hvor velfærdsstaten har grebet livsændrende ind. Adgangen til deres fortidige oplevelser kan bidrage

¹ Mette Frederiksen, “Statsminister Mette Frederiksens tale ved arrangement for Godhavnsdrengene og andre børnehjemsbørn den 13. august 2019”. Tilgået den 18. maj 2025:

<https://stm.dk/statsministeren/taler/statsminister-mette-frederiksens-tale-ved-arrangement-for-godhavnsdrengene-og-andre-boernehjemsboern-den-13-august-2019/>.

² Maria Rytter, *Godhavnsrapporten* (Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2011): s. 35. Tilgået den 17. maj 2025: [https://hunwww.net/ekte-kristendom/SAKER/MENNESKEVERN-DVD-RLH/MENNESKEVERN/TEMA/PdfManusGodhavnsrapport%5B1%5D%20\(1\).pdf](https://hunwww.net/ekte-kristendom/SAKER/MENNESKEVERN-DVD-RLH/MENNESKEVERN/TEMA/PdfManusGodhavnsrapport%5B1%5D%20(1).pdf).

³ Retten til egen historie, “Om projektet: Målgrupper og formål”. Tilgået den 23. maj 2025: <https://rettentilegenhistorie.dk/om-projektet/maalgrupper-formaal/>.

⁴ Cecilie Bjerre et al., “Journalens potentialer - konstruktioner af og møder med journalsager i børneforsorgens regi”, *Temp - Tidsskrift for Historie* 7(14) (2017): s. 76. Tilgået den 12. maj 2025, <https://tidsskrift.dk/temp/article/view/96405>.

til en bearbejdelse af traumatiske begivenheder, huller i hukommelsen og en forbedret identitetsdannelse.⁵ Vi finder hermed årsagen til de tusindvis af henvendelser til arkiverne i årene efter indførelsen af egenaces.⁶ Men retten til adgang er én ting. Hvis opfattelsen af relationen mellem arkiver og arkivsubjekter opleves som ensidig, hvad indebærer dette så for arkivsubjekters øvrige rettigheder over egne records?

Vi befinder os i en tid, hvor individualisering er i højsædet. I samspil med strømmen af digitalisering vokser der en øget bevidsthed om individuelle rettigheder og privatlivets fred.⁷ Hvordan forholder de danske rammer for arkivsubjekters rettigheder sig til denne tendens? Det er et emne, som for Danmarks vedkommende knapt er blevet berørt. Med den samfundsmæssige udvikling er det imidlertid en vigtig diskussion at tage fat i. Kan arkivsubjekter få gavn af yderligere rettigheder som f.eks. ejerskab og delt forvaltning med arkiverne? Forskningen bidrager med mange perspektiver herom, hvor både rettighedsbaserede og etiske overvejelser bringes i spil for at positionere arkivsubjekter på lige fod med arkiverne. I samme led optræder også den australske forsker i informationsforvaltning, Livia Iacovino, som bidrager med sit bud på en model, der giver arkivsubjekterne større agens vedrørende egne records. Med udgangspunkt i den arkivfaglige forskning, lovgivning og tiltag i praksis bygger mit speciale på følgende problemformulering:

En undersøgelse af de danske rammer for arkivsubjekters rettigheder over egne records med en diskussion af, hvorvidt 'the participant relationship'-model kan omsættes til dansk praksis.

På grund af opmærksomheden omkring tidligere anbragte, afgrænses specialet til de tiltag og drøftelser, som vedrører anbragtes adgang til offentlige records. Mine overordnede konklusioner finder imidlertid anvendelse på alle personer, som har oplevet velfærdsstatens indgreb i livet. Det primære fokus vil være rettighederne til fysiske records i form af papirarkivalier, men de digitale records vil blive omtalt, hvor det er relevant. Specialet indledes med en gennemgang af teoretiseringer om arkivernes rolle, som dernæst diskuteres i en

⁵ Bjerre et al., "Journalens potentialer", s. 76.

⁶ Lise Kabell Søgaard: "60.000 henvendelser på to år: Rigsarkivet drukner i henvendelser fra danskere, der søger viden om sig selv", *Kristeligt Dagblad*, 14. juli 2023, Tilgået den 14. maj 2025: <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/60000-henvendelser-paa-aar-rigsarkivet-drukner-i-henvendelser-fra-danskere-der-soeger-viden>.

⁷ Norges offentlige utredninger 2019:9, "Fra kalveskinn til datasjø: ny lov om samfunnsdokumentasjon og arkiver": s. 33. Tilgået den 28. maj 2025: <https://www.regjeringen.no/contentassets/d4091c3f6abc4eacae1ae527a4cef30b/nn-no/pdfs/nou201920190009000dddpdfs.pdf>.

historisk redegørelse af dansk arkivpraksis. Jeg tager dernæst fat på en diskussion af forskningens forskellige bud på tilgange, der prioriterer arkivsubjekters rettigheder. Med forskningen på plads, vil jeg præsentere den metode, som ligger til grund for specialets senere diskussion. Efterfølgende præsenteres de juridiske rammer for arkivsubjekters rettigheder. Med en forståelse for lovgrundlaget, vil jeg undersøge de drøftelser og tiltag i dansk arkivpraksis, som har arkivsubjekterne som omdrejningspunkt. Sideløbende vil jeg forholde mig til forskningens indsigter, hvor jeg slutteligt vil vurdere, hvorledes danske arkivsubjekter kan tildeles fælles rettigheder over egne records.

2. Begrebet ‘record’ i specialets kontekst

Danske arkivers fagsprog har traditionelt omtalt deres materiale som arkivalier. Denne sprogbrug udtrykkes også i lovgivningen. Med ordet ‘arkivalier’ henledes tankerne til afviklede dokumenter og data, som står hengemt i arkivernes magasiner eller ude blandt institutionernes kældre og lofter.⁸ Arkiverne har imidlertid haft et tæt samarbejde med forvaltningen gennem årtier. Af den grund er det for specialets vedkommende mere relevant at finde et bredere begreb, som også dækker over den dokumentation, der produceres i forvaltningen. Her bringes records-begrebet i spil. Records binder sig ikke udelukkende til arkivernes indhold, men udvisker de traditionelle faggrænser mellem arkiverne og myndighederne. Records anerkendes også som dynamiske, hvor de i forskellige processer af deres levetid præges af den kontekst, hvori de indgår.⁹ Ved brugen af records-begrebet, tillægges der således betydning i både arkivernes samt myndigheders og institutioners påvirkning på indholdet. Specialet omhandler borgere, som gennem berøring med forvaltningen nu indgår som arkivsubjekter i arkivsamlingerne. På baggrund af denne begrebsafklaring, gør jeg brug af begrebet ‘record’ i specialet.

⁸ Marianne Paasch, *Gemt eller glemt? En undersøgelse af recordsbegrebets betydning for fremtidens informationsforvaltnings- og arkivpraksisser* (ph.d.-afhandling: Aalborg Universitetsforlag, 2018): s. 25. Tilgået den 14. april 2025, <https://doi.org/10.5278/vbn.phd.socsci.00083>.

⁹ Paasch, *Gemt eller glemt?*, s. 24-25.

3. Forskningsdiskussion

En undersøgelse af rammerne for arkivsubjekters rettigheder over egne records kræver en forståelse for relationen mellem arkiver og arkivsubjekter. Jeg kan imidlertid ikke nærme mig en vurdering herom uden først at kortlægge den rolle, som arkiverne spiller i samfundet. I det følgende afsnit vil jeg kaste lys på én af klassikerne inden for teoretisering af arkivernes rolle gennem tiden. Jeg vil positionere denne teori til de danske arkivers virke og funktioner for at diskutere den internationale forskning og dens bud på tilgange og strategier for en mere jævnbyrdig relation mellem arkiver og arkivsubjekter i dansk kontekst.

3.1 Paradigmerne og danske arkivers positionering

Hvilken rolle har arkiverne spillet i det bredere samfund gennem tiden? Netop dét har længe været et diskussionsemne indenfor arkivteori. Én af de relevante aspekter til diskussionen har været, hvorvidt og hvordan arkiver har interageret med samfundet, herunder arkivbrugere, gennem tiden. Inden for denne debat finder vi bl.a. den canadiske arkivteoretiker Terry Cook. I sin artikel “Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms” (2013) præsenterer Cook fire paradigmer, som på hver sin måde definerer arkivernes rolle og funktion ud fra fire inddelte faser i arkivfagets historie.

Den første af paradigmerne hedder ‘evidence’, som dominerede fra slutningen af 1800-tallet og indtil 1930’erne. Under ‘evidence’-paradigmet var opfattelsen, at den professionelle arkivar var en slags værges for de juridiske records skabt af offentlige myndigheder. Arkivaren skulle forholde sig objektivt og upartisk, hvorfor bl.a. nutidens bevarings- og kassationsvurdering var fuldstændig utænkeligt.¹⁰ Fra 1930’erne blev ‘evidence’-paradigmet afløst af ‘memory’-paradigmet. Kendetegnet for ‘memory’ var, at det var absolut nødvendigt at udpege bestemte records til bevaring, idet antallet af statslige records eksploderede i kølvandet på verdenskrigene og de mange nye velfærdsprogrammer. Det betød, at begrebet arkivdannelse opstod, hvor arkivaren tog beslutninger om, hvad der skulle bevares eller kasseres – også kendt som appraisal. Arkivaren selv var en såkaldt “historian-archivist”, dvs. uddannet historiker. Beslutninger om bevaring ved appraisal byggede derfor primært på forudsigelser om trends i historieskrivningen.¹¹ På den måde begyndte indholdet i records at

¹⁰ Terry Cook, “Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms”, *Archival Science* 13 (2013): s. 106. Tilgået den 4. marts 2025, <https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7>.

¹¹ Cook, “Evidence, memory, identity, and community”, s. 107.

folde sig bredere ud i samfundslagene i takt med, at historieforskningen i højere grad interesserede sig for mikrohistoriske udviklinger samt statens sociale, kulturelle, økonomiske og videnskabelige gøren.¹² Nye formater såsom billeder, lydoptagelser og kort blev også anset som records, hvilket styrkede arkivernes nye drejning hen mod et fokus på kulturarv og erindring.¹³ ‘Memory’-paradigmets arkivdannelse var således medvirkende til skabelsen af en offentlig hukommelse for alle.¹⁴

Fra 1970’erne opstod en ny forskydning i arkivarens rolle, og det tredje ‘identity’-paradigme opstod. Arkivarerne udviklede deres egen fagprofessionelle identitet gennem bl.a. uddannelse i arkivstudier, egne arkivfaglige tidsskrifter samt professionelle organisationer, hvorfor et skel mellem arkivar og historiker opstod. Resultatet var, at arkivaren i sin egen ret blev til en ekspert i forvaltningen af records.¹⁵ Arkivdannelse begyndte i højere grad end hidtil at afspejle samfundet mere direkte i al sin diversitet med varetagelsen af flere stemmer, perspektiver og sandheder. Det primære fokus i appraisal-processer blev nu at dokumentere borgerne lige så meget som staten. Et kendetegn med ‘identity’-paradigmet var også den fremadstormende digitalisering, som betød elektronisk-fødte records, der udfordrede de traditionelle arkivfaglige begreber og skabte grobund for nye arkivteoretiske felter.¹⁶ Derudover kobles paradigmet også til social aktivisme, hvor brugen af records nu kunne være med til at eksponere fortidens ugerninger mod andre mennesker.¹⁷

I dag skulle vi ifølge Terry Cook befinde os i ‘community’-paradigmet, som er en reorientering mod offentlighedens mange fællesskaber, der selv kan betragtes som arkivskabere i kraft af den digitale udvikling. Arkiverne opmuntres i den forbindelse til at nedbryde deres institutionelle mure og i stedet facilitere borgerinddragende tiltag med målet om at styrke arkivsamlingernes mangfoldighed.¹⁸ Ved at gå i større dialog med samfundsborgere, kan arkiverne også skabe mere brugbare og kontekstrige records, der tager højde for flere stemmer og perspektiver. ‘Community’-paradigmet forårsager således en forskydning i de arkivfaglige kerneprincipper, hvor arkiverne bevæger sig væk fra et ekskluderende værgemål og ejerskab af records til en delt forvaltning og ejerskab med det omkringliggende samfund. En vigtig faktor her er arkivernes øget bevidsthed om de

¹² Cook, “Evidence, memory, identity, and community”, s. 108.

¹³ Ibid., s. 109.

¹⁴ Ibid., s. 108.

¹⁵ Ibid., s. 109-110.

¹⁶ Ibid., s. 110.

¹⁷ Ibid., s. 111.

¹⁸ Ibid., s. 113-114.

emotionelle og kulturelle værdier, som records har for det pågældende fællesskab.¹⁹ Det er bl.a. med denne tænkning, at diskussioner om arkivsubjekters rettigheder til egne records har udviklet sig.

Spørgsmålet er så, hvorvidt Terry Cooks paradigmer kan anvendes på udviklingen i dansk arkivpraksis. Har vi forudsætningerne for en forskydning af rettighederne til records, som ‘community’-paradigmet foreskriver? Marianne Rostgaard, lektor på historieuddannelsen ved Aalborg Universitet, har diskuteret netop dette. I kapitlet “Archival paradigms: The past, present, and digitised future of Danish Archiving” fra antologien *The Nordic Model of Digital Archiving* (2023) gennemgår hun de danske arkivers historie og positionerer deres praksis inden for Cooks paradigmer. Dannelsen af Rigsarkivet, som vi kender det i dag, skete med indførelsen af en arkivlov i 1889 som led i den demokratiske proces, der fulgte Grundloven af 1849.²⁰ Selvom denne tidsperiode ifølge Cook burde været præget af ‘evidence’-paradigmet, var det snarere ‘memory’-paradigmet, der karakteriserede den spæde start på dansk arkivpraksis. I kølvandet på de slesvigske krige og indførelsen af Grundloven, blomstrede nationalismen i landet, hvilket også prægede den første rigsarkivar og historiker A.D. Jørgensen. For ham var det primære mål med bevaring af records, at de for eftertiden skulle fortælle historien om Danmark og det danske folk. Jørgensen gik ikke ind for ‘evidence’-paradigmets ideal om arkivaren som en objektiv og sandhedssøgende observatør. Arkivpraksis blev således, at arkiverne allerede fra 1860’erne reorganiserede arkivsamlingerne ud fra proveniensprincippet, hvortil administrative records uden historisk værdi blev kasseret.²¹ Med en udvikling af sådanne appraisal-processer baseret på materialets historiske værdi, placerede den danske arkivpraksis sig snarere op ad Cooks ‘memory’-paradigme, selvom tidsperioden generelt foreskrev ‘evidence’-paradigmet.²²

I efterkrigstiden blev den danske velfærdsstat udviklet, hvor mængden af dokumentation eksploderede. Appraisal af hvert enkelt record blev en umulig mundfuld for de danske arkiver. Løsningen kom i 1970’erne med et krav til myndigheder på nationalt niveau om udarbejdelsen af arkivplaner, som littede Rigsarkivets byrde med bevarings- og kassationsvurdering.²³ Derudover blev det besluttet, at arkiverne kun bevarede records på

¹⁹ Cook, “Evidence, memory, identity, and community”, s. 15.

²⁰ Marianne Rostgaard, “Archival paradigms: The past, present, and digitised future of Danish archiving”, i *The Nordic Model of Digital Archiving*, red. Greg Bak og Marianne Rostgaard (London: Routledge, 2023), s. 24-25. Tilgået den 5. marts 2025, <https://doi-org.zorac.aub.aau.dk/10.4324/9781003325406>.

²¹ Rostgaard, “Archival paradigms”, s. 25.

²² Ibid., s. 26.

²³ Ibid., s. 26-27.

topniveau i forvaltningen med undtagelse af et statistisk repræsentativt udsnit af personsager. De faktiske sagsakter udarbejdet af sagsbehandlere skulle kasseres. Beslutningen skabte røre i den danske arkivverden, men ingen diskuterede på noget tidspunkt den værdi, som de kasserede sagsakter kunne have for arkivsubjekterne. De store kontekstuelle forskelle i forskellige typer af sager blev heller ikke diskuteret.²⁴ Vi skal helt op i nutiden, før arkivsubjekters behov i records blev tænkt ind med indførelsen af kassationsstoppet for børnesager.²⁵ ‘Memory’-paradigmet passer derfor kun delvist på den danske arkivpraksis i perioden. Selvom appraisal var et stort fokus i de danske arkiver i 1960’erne og 1970’erne, som paradigmet foreskriver, blev den endelige tilgang baseret på standardiseringer. Det er stik imod paradigmets udgangspunkt om, at appraisal var baseret på hver enkelt arkivars subjektive forudsigelser om, hvad der ville have historisk værdi i fremtiden. Derudover afveg de danske arkiver generelt fra den internationale norm, idet de fra 1970’erne og frem udviklede et tæt samarbejde med de statslige myndigheder. Dette samarbejde har lige siden været et væsentligt kendetegn for den danske arkivpraksis.²⁶

‘Identity’-paradigmet bygger ifølge Terry Cook på udviklingen af arkivernes fagprofessionelle identitet. Modsat Nordamerika, hvor Cook var hjemmehørende, satte Danmark ikke gang i specifikke uddannelser for arkivarer. Alligevel blev en professionalisering af arkivfaget udviklet gennem 1970’ernes arkivpraksis samt digitaliseringens indtog i den offentlige forvaltning. Det tætte samarbejde mellem arkiver og myndigheder betød, at arkivarerne i højere grad tog afstand fra historikerbetegnelsen, og i stedet identificerede sig selv som tjenestemænd. Dertil organiserede Rigsarkivets arkivarer sig i ‘Arkivforeningen’, hvor arkivteoretiske diskussioner trivedes i blandt andet foredrag og foreningens tidsskrift ‘Arkiv’.²⁷ Ved siden af de offentlige arkiver opstod også et stigende antal private, lokale og by-arkiver med større fokus på specifikke emneområder. Disse arkiver var oftest drevet af arkivarer, som anså sig selv som en del af det traditionelle historiemiljø, og som modsat de offentlige arkiver fokuserede på at skrive historien nedefra og op. Der opstod således et skel i den danske arkivverden, hvor de modsatrettede ‘evidence’- og ‘memory’-tilgange var styrende for hver deres type arkiv. Med Rigsarkivets størrelse og ressourcer, blev det imidlertid dén arkivinstitution, som formede Danmarks generelle arkivpraksis.²⁸ Hvad angår ‘identity’-

²⁴ Rostgaard, “Archival paradigms”, s. 27-28.

²⁵ Bekendtgørelse om ændring af bekendtgørelse om bevaring og kassation i primærkommunerne, § 1, nr. 2 (BEK nr. 195 af 07/03/2018). Tilgået den 5. marts 2025, <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2018/195>.

²⁶ Rostgaard, “Archival paradigms”, s. 28.

²⁷ Ibid., s. 28-29.

²⁸ Ibid., s. 29.

paradigmet i relation til dansk arkivpraksis, er den således meget tilsvarende Terry Cooks betragtninger.

Velfærdsstatens indtog med dens omfattende offentlige forvaltning bevirkede, at de fleste borgere blev gjort til arkivsubjekter. Med den efterfølgende digitalisering af den offentlige sektor, som bød på udviklingen af flere og flere digitale selvbetjeningsløsninger, kan det argumenteres, at borgerne i høj grad også blev gjort til medskabere af records. Heri fremhæver Rostgaard en problemstilling om, hvem der har (eller bør have) retten til samtykke ved genbrug af oplysninger i records - det vil sige de overordnede ejerskabsrettigheder og den delte proveniens i records.²⁹ Terry Cooks 'community'-paradigme sigter netop efter at give stemmer til marginaliserede grupper repræsenteret i arkiverne. I samme led bør arkiverne overlade beslutninger om bevaring til arkivsubjekterne. På den måde kan disse marginaliserede grupper fortælle deres egen historie gennem en brugerinddragende arkivpraksis. Paradigmet blev affødt af de arkivfaglige problemstillinger vedrørende indfødte i bl.a. Canada og Australien, hvor der generelt set har hersket en høj mistillid til forvaltningen (og herunder arkiverne). Selvom tilliden til de danske arkiver ikke har været præget af samme mistro, mener Rostgaard stadig, at spørgsmålet om tillid i relation til arkivers brug af oplysninger alligevel bør være væsentligt at rejse i dansk kontekst.³⁰

I Rigsarkivets strategi for 2025, præsenterede de deres ambition om at åbne arkiverne op for et større publikum end hidtil. I den forbindelse adresserer de tre grupper af brugere: forskere, offentlige myndigheder og borgere.³¹ Sidstnævnte udgør blandt andre de arkivsubjekter, som 'community-paradigmet' vil tilgodese. Strategien nævner imidlertid meget lidt om, hvem der egentlig ejer oplysningerne i records, og hvem, der har ret til at blive inkluderet i beslutninger om, hvilke oplysninger der bruges og genbruges.³² Arkivloven indeholder et lovgrundlag for betalingsfri adgang til egne oplysninger i muligheden for egenaccess, som trådte i kraft ved en arkivlovsændring i 2021. Baggrunden for arkivlovsændringen var Godhavnsrapporten af 2011, som gennem en historisk udredning af records og interviews med arkivsubjekterne kunne fremlægges som bevis for den misrøgt, som mange drenge måtte gennemleve under anbringelse på danske børnehjem i 1960'erne og 1970'erne. Netop interview-delen var et vigtigt redskab i trit med 'community'-paradigmet, da de muliggjorde Godhavnsdrengenes egne rettelser til indholdet i records, så de som

²⁹ Rostgaard, "Archival paradigms", s. 33.

³⁰ Ibid.

³¹ Ibid.

³² Ibid., s. 35.

arkivsubjekter kunne tale igen til børnehjemmets records.³³ Rostgaard skriver, at spørgsmålet om fælles rettigheder, herunder arkivsubjekternes rettigheder, bør diskuteres som en generel nytænkning af rettigheder i records i dansk kontekst.³⁴

Rigsarkivets 2025-strategi for øget tilgængelighed til arkiverne stemmer imidlertid kun overens med ‘community’-paradigmet i et begrænset omfang.³⁵ Strategien lyder på forbedret tilgængelighed for et bredere publikum, men paradigmets ambitioner om større inklusion af borgere, herunder arkivsubjekter, forsøges ikke indfriet. Arkivsubjekter beregnes fortsat ikke som medskabere til records. Terry Cook vil med paradigmet væk fra arkivernes eksklusive værgemål og ejerskab af records til en overgivelse af flere rettigheder til arkivsubjekterne. Men er det en realistisk udvikling for dansk arkivpraksis? Den nordiske tradition bygger på transparens, troværdighed og tillid til offentlige myndigheder. Dette samfundsmæssige grundlag vil ifølge Rostgaard kun blive yderligere styrket med diskussioner om, hvis stemmer bevares i de offentlige arkiver, og hvordan forpligtelser over for arkivsubjekter kan inkorporeres i arkivpraksis.³⁶

3.2 Det personcentrerede paradigme

Terry Cooks teori om de fire paradigmer har været i flere forskeres sigtekorn lige siden, og der har været forskellige bud på, hvad et eventuelt femte paradigme måtte indebære. Ét af buddene er den personcentrerede paradigme, som jeg vil gå i dybden med. Da specialet tager udgangspunkt i arkivsubjekters rettigheder over egne records, er det nærliggende at se ind i en udvikling i arkivpraksis, som netop sætter arkivsubjekterne forrest. Det personcentrerede paradigme bliver udpenslet af de engelske arkivteoretikere Anna Sexton, Elizabeth Shepherd og Wendy Duff i artiklen “Relational and person-centered approaches to archival practice and education” (2023). Sexton et al. (2023)³⁷ anser den personcentrerede tilgang som en udvikling i, at diskussionen rykker væk fra et fokus på records i sig selv og over på et fokus på de individer, som skaber, bevarer, bruger og/eller repræsenteres i records. Individer og

³³ Rostgaard, “Archival paradigms”, s. 35-36.

³⁴ Ibid., 36.

³⁵ Ibid., 37.

³⁶ Ibid., s. 38.

³⁷ Ved henvisning til Sexton et al., skriver jeg også året for den pågældende artikels udgivelse. Dette er for at differentiere mellem de to forskellige artikler anvendt i specialet, der har Anna Sexton som ledende forfatter (den anden artikel præsenteres i afsnit 3.3).

fællesskabers perspektiv placeres således i forgrunden, hvilket giver arkiverne bedre muligheder for at forstå de forskellige arkivbrugerers egentlige behov.³⁸

Et af aspekterne ved det personcentrerede paradigme er nødvendigheden af at anerkende den emotionelle indvirkning, som udspringer i arbejdet med records - hvad end det er arkivarerne eller brugerne, som rammes på følelserne.³⁹ Samtidig mener Sexton et al. (2023), at der skal være en større opbakning til at indføre borgerinddragelse til den recordkeeping, som ligger til grund for skabelse af records inden for børnesager. Hensigten er at skabe en mere menneskelig tilgang i trit med den personcentrerede paradigme.⁴⁰ Sexton et al. (2023) bygger deres konklusioner på det britiske MIRRA-projekt ("Memory, Identity, Rights in Records, Access"), som var et tværfagligt 2-årigt forskningsprojekt, der undersøgte informationsrettigheder i børneforsorgen.⁴¹ I en anden artikel "Towards a human-centred participatory approach to child social care recordkeeping" (2020) af engelske arkivteoretikere Elizabeth Shepherd, Victoria Hoyle, Elizabeth Lomas, Andrew Flinn og Anna Sexton, fremlægger de også en række forbedringspunkter til journaliserings- og arkivpraksis i børnesager ud fra MIRRA-projektet. MIRRA-projektet har haft til formål at udvikle retningslinjer for informationsforvaltning i børneforsorgssager, der bedre understøtter de anbragtes behov. Hvad der startede med at være et fokus på selve adgangen til records, blev senere udvidet til også at omfatte de forbundne praksisser i håndteringen af recordkeeping og arkivering.⁴² Selvom ikke én sag er ens, er fællesnævneren for dem alle den enorme mængde dokumentation af arkivsubjekternes barndom.⁴³ Som både Shepherd et al. og Sexton et al. (2023) skriver, er én af udfordringerne ved børnesagsakter, at de pågældende records bliver skabt omkring de administrative og bureaukratiske behov, som ikke imødekommer de emotionelle behov, som arkivsubjekterne har i forhold til at opnå viden om deres barndom. Grundet huller i hukommelsen og en manglende forståelse for baggrunden til anbringelse, må mange tidligere anbragte ty til arkiverne for at finde svar, der kan bidrage til en forbedret

³⁸ Anna Sexton et al., "Relational and person-centered approaches to archival practice and education", *The Journal of Community Informatics* 19(1) (2023): s. 4. Tilgået den 14. marts 2025, <https://doi.org/10.15353/joci.v19i1.5234>.

³⁹ Sexton et al., "Relational and person-centered approaches", s. 5.

⁴⁰ Ibid., s. 7.

⁴¹ Ibid., s. 6.

⁴² Elizabeth Shepherd et al., "Towards a human-centred participatory approach to child social care recordkeeping" (2020), i *Archival Science* vol. 20, s. 308. Tilgået den 9. maj 2025, <https://doi.org/10.1007/s10502-020-09338-9>.

⁴³ Shepherd et al., "Towards a human-centred participatory approach", s. 308.

identitetsdannelse.⁴⁴ At records ikke tager højde for disse emotionelle behov, bevirker en forstærkelse af arkivsubjekternes traumer.⁴⁵

En anden problematik er adgangen til records, som arkivsubjekterne har oplevet som både emotionelt og praktisk udfordrende. De tidligere anbragte må selv grave oplysninger frem for at kunne opfylde identifikationskravet til at få adgang til egne records, og systemerne baserer sig på et sprogbrug, der ikke er rettet mod almindelige borgere.⁴⁶ Som Sexton et al. (2023) også fremhæver, peger denne proces på et skævt ejerskab af oplysninger, som negligerer arkivsubjekternes ret over egne oplysninger. Det mest kritisable er imidlertid, at de tidligere anbragtes egne stemmer og følelser sjældent er blevet journalført. Sexton et al. (2023) fremhæver, hvordan denne tendens er en afspejling af den magtesløshed og manglende selvbestemmelse, som de tidligere anbragte oplever generelt på et større plan.⁴⁷ Noget så simpelt som en besværlig adgang til sine oplysninger fremhæver dermed de dybereliggende problemstillinger omkring magtubalance, selvbestemmelse og ejerskab.⁴⁸ MIRRA-projektet når frem til, at diskursen omkring journalføringen skal tænkes på ny som en “caring and loving activity rather than bureaucratic necessity”.⁴⁹ De tidligere anbragte som arkivsubjekter skal centraliseres i sagsakterne, og der skal tages højde for deres unikke forhold til deres records således, at deres behov fremadrettet imødekommes.⁵⁰

I Danmark er tidligere anbragte også kommet i større fokus i den seneste tid. Det har bl.a. betydet ændringer i adgangsforholdene til personlige records og flere tiltag for at hjælpe disse personer med at finde svar om deres barndom i arkiverne. Jeg vil først redegøre for denne danske udvikling i specialets afsnit 6. På baggrund af Sexton et al. (2023) og Shepherd et al.’s konklusioner om en mere personcentreret udvikling i britisk arkivpraksis, vil jeg dog allerede nu argumentere for, at den danske udvikling afspejler lignende tendenser. Marianne Rostgaard konkluderede, at dansk arkivpraksis endnu ikke er i fuld overensstemmelse med Terry Cooks paradigmer. Jeg observerer til gengæld nogle spirende udviklingstræk, der kan pege i retning af en arkivpraksis i trit med det personcentrerede paradigme. Har vi i virkeligheden sprunget den fjerde ‘community’-paradigme over for i stedet at følge den personcentrerede tilgang? De to paradigmer ligger imidlertid hinanden nært med fokus på større brugerinddragelse og fælles

⁴⁴ Sexton et al., “Relational and person-centered approaches”, s. 9.

⁴⁵ Shepherd et al., “Towards a human-centred participatory approach” s. 310.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Sexton et al., “Relational and person-centered approaches”, s. 9.

⁴⁸ Shepherd et al., “Towards a human-centred participatory approach”, s. 310.

⁴⁹ Sexton et al., “Relational and person-centered approaches”, s. 11.

⁵⁰ Shepherd et al., “Towards a human-centred participatory approach”, s. 321.

ejerskabsrettigheder, hvilket indtil videre ikke afspejles i de arkivfaglige traditioner i Danmark. Jeg vil bringe disse overvejelser i spil ved en senere analyse af relationen mellem danske arkiver og arkivsubjekter.

3.3 Rettigheder kontra etik

Når vi diskuterer implementering af en personcentreret tilgang, findes der delte meninger om den bedst mulige fremgangsmåde. Nogle forskere går ind for en tilgang baseret på rettigheder, mens andre anser en tilgang baseret på etik som den bedste løsning. Jeg vil nu tage fat i et bud fra hver af disse lejre med fokus på, hvad de hver især indebærer for relationen mellem arkiver og arkivsubjekter.

Anna Sexton og Elizabeth Shepherd har sammen med Oliver Duke-Williams og Alexandra Eveleigh (Sexton et al. (2018)) udviklet en rettighedsbaseret måde, hvorpå arkivsubjekters stemmer kan få større indvirkning på de forskellige processer vedrørende brug eller genbrug af egne oplysninger. I artiklen “The role and nature of consent in government administrative data” (2018) tager Sexton et al. (2018) udgangspunkt i problemstillingen om samtykke til behandling af personoplysninger. Sexton et al. (2018) lægger vægt på vigtigheden af de registrerede personers samtykke. De slår fast, at databeskyttelse skal anses på lige linje med øvrige fundamentale menneskerettigheder, idet beskyttelsen blandt andet opretholder selvbestemmelse og retten til privatliv.⁵¹ Sexton et al. (2018) fremhæver, at der er visse risici, som følger ved tilgængeliggørelse af arkivsubjekters privatliv. I den forbindelse må man ved behandling af records indeholdende personoplysninger sikre sig den rette balance ved overvejelser om brug af arkivsubjekters data. Brugen skal være forsvarlig i forhold til at fremme offentlighedens interesser på en måde, som tillige bedst sikrer både individer og større grupper interesser ud fra deres fundamentale rettigheder.⁵²

Samtykke-begrebet står centralt i Sexton et al.’s (2018) forskning, men det udtrykkelige samtykke, som ellers er normen inden for lovgivning, skal ikke stå alene som løsningen på den rette brug af individers personoplysninger. Sexton et al. (2018) peger på teoretiseringen om en social kontrakt, hvor borgere ud fra personlige bevæggrunde indvilliger i de sociale normer,

⁵¹ Anna Sexton et al., “The role and nature of consent in government administrative data”, *Big Data & Society* 5(2) (2018): s. 2. Tilgået den 9. maj 2025, <https://doi.org/10.1177/2053951718819560>.

⁵² Sexton et al., “The role and nature of consent”, s. 14-15.

love, principper og så videre, som følger af det samfund, hvori de indgår.⁵³ Den klassiske fortolkning af den sociale kontrakt bygger på selve samtykket, men Sexton et al. (2018) har undersøgt et alternativ, hvor samtykket ændrer karakter.⁵⁴ Her fremhæver de i stedet en social kontrakt, som bygger på en gensidigt aftalt forventningsafstemning af en række forhold. Heriblandt bør alle parter være enige om, hvordan data deles; hvordan gennemsigtigheden i processen sikres; hvilke styring giver den mest acceptable sikkerhed for den registrerede; samt ansvarsfordelingen.⁵⁵ Det er således ikke længere tilstrækkeligt blot at overholde gældende lovgivning og sikre et enkelt samtykke forinden. Hvis brug af data med personoplysninger skal være etisk forsvarligt, må samtykket indgå som led i en mere dynamisk proces, hvor alle parter forpligter sig overfor hinanden. På den måde sikres forholdet mellem offentlige interesser og individuelle rettigheder i Sexton et al.'s (2018) bud på en ny social kontrakt.⁵⁶ Idet Sexton et al. (2018) stræber efter at inddrage arkivsubjekterne løbende som én af de vigtige parter i den førnævnte forventningsafstemning, vil deres rettigheder over egne records styrkes. Derfor mener jeg, at den sociale kontrakt skal betragtes som en metode til implementering af det personcentrerede paradigme.

Vi finder imidlertid ikke et enstemmigt flertal for en rettighedsbaseret model i forskningen. Nogle af bannerførerne for en alternativ tilgang er den amerikanske duo af forskere Michelle Caswell og Marika Cifor, som er fortalere for en model baseret på feministisk etik. I artiklen "From human rights to feminist ethics: Radical empathy in the archives" (2016) præsenterer Caswell og Cifor deres model, som bygger på såkaldt radikal empati. Målet med denne tilgang er at sætte arkivsubjekterne i centrum ved at transformere selve arkivprocesserne gennem arkivarens gensidige ansvar over for de parter, som har en andel i de pågældende records.⁵⁷ Det skal gøres gennem radikal empati, som Caswell og Cifor definerer som den type empati, der får direkte indvirkning på interaktioner i arkivsammenhænge. Med denne tilgang skal arkivaren ikke blot betragtes som en værge af arkivsamlingernes autenticitet, som vi også kender det fra Terry Cooks 'evidence'-paradigme. Arkivaren skal også anses som hovedaktør i et foranderligt net af forpligtelser til arkivskabere, arkivsubjekter, arkivbrugere og det større samfund i overensstemmelse med 'community'-paradigmet. Caswell og Cifors etiske tilgang

⁵³ Sexton et al., "The role and nature of consent", s. 2.

⁵⁴ Ibid., s. 3.

⁵⁵ Ibid., s. 14.

⁵⁶ Ibid., s. 15.

⁵⁷ Michelle Caswell og Marika Cifor, "From Human Rights to Feminist Ethics: Radical Empathy in the Archives", *Archivaria* 81 (2016): s. 23-24. Tilgået den 9. maj 2025, <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13557>.

forvandler imidlertid denne fortolkning af arkivarens rolle til, at arkivaren ikke blot er et bindeled mellem arkiverne og samfundet, men også en form for omsorgsperson for de forskellige arkivbrugere – herunder tillige arkivsubjekterne.⁵⁸ Heri ser vi også det personcentrerede paradigme komme til udtryk.

Hvor rettighedsbaserede tilgange navnlig har haft til formål at sikre de basale menneskerettigheder med et syn på parterne som autonome individer, stikker en feministisk etisk tilgang dybere i relationerne mellem parterne. Det bevirker en større forbundethed mellem arkivar og dem, som påvirkes af indholdet i records – herunder arkivsubjekter.⁵⁹ At en sådan etisk tænkning betegnes som feministisk udspringer af, at de traditionelle diskussioner om etik har fejlet kvinder på flere forskellige måder. Heriblandt har de sat rettigheder over relationer, hvilket historisk set har tilgodeset mænd over kvinder. At bringe feministiske teoretiseringer ind på en etisk model tiltænkt arkivpraksis, indebærer et fokus på records' særegenhed, forbindelse og kontekst. Caswell og Cifors etiske tilgang afviser, at alle individer har fri vilje, idet mange kvinder gennem historien ikke ville kunne genkende denne påstand. Dertil har de fleste kvinder gennem samfundsnormer påtaget sig en rolle som omsorgsperson i varierende grad.⁶⁰ På den måde opstår teoretiseringen om *feministisk* etik, som på et mere lavpraktisk niveau bundet ud i modellen om radikal empati indenfor arkivteori.

Caswell og Cifor fremlægger modellens fire forbundne relationer med gensidigt ansvar: 1. arkivar og arkivskaber; 2. arkivar og arkivsubjekt; 3. arkivar og arkivbruger; og 4. arkivar og fællesskaber. Ved relationen mellem arkivar og arkivskaber, anerkendes dét bånd, som opstår mellem parterne ved arkivarens gennemlæsning og behandling af records. Arkivaren føler en empati for arkivskaberen, hvilket får en indvirkning på arkivarens beslutninger vedrørende materialet. Det kunne f.eks. være at forestille sig, hvad arkivskaberen ville have af holdning til tilgængeliggørelse, eller hvilket sprogbrug, arkivskaberen kunne have tænkt sig i materialets beskrivelse.⁶¹ Den næste relation mellem arkivar og arkivsubjekt kan være mere sårbar, idet arkivaren i mange tilfælde bør have in mente, at disse subjekter sjældent har bidraget til skabelsen af materialet med fuldt kendskab og mulighed for korrektion. I modsætning til den dominerende vestlige arkivpraksis, hvor arkivarerne blot tager hensyn til *arkivskaberens* rettigheder, bør arkivaren ved brug af radikal empati lade *arkivsubjekternes*

⁵⁸ Caswell og Cifor, "From Human Rights to Feminist Ethics", s. 25.

⁵⁹ Ibid., s. 27 og 29.

⁶⁰ Ibid., s. 28.

⁶¹ Ibid., s. 33-34.

perspektiver indgå i beslutninger som materialet.⁶² Arkivaren skal også stå til ansvar over for subjekterne og tænke deres sårbarhed ind i sine overvejelser omkring brugen af records.

Modellens tredje relation mellem arkivar og arkivbruger består i en anerkendelse af brugerens følelsesmæssige andel i at finde (eller ikke finde) indhold i records med en personlig betydning for vedkommende. Caswell og Cifor argumenterer, at det ikke længere er etisk forsvarligt at opfatte arkivers primære brugere som forskere med faglige interesser.⁶³ Flere og flere af arkivbrugerne består af mennesker, der blot søger at finde frem til deres egen historie, hvad end de er arkivsubjektet selv eller på anden måde er påvirket af indholdet i records.⁶⁴ Denne tendens understøttes også af forskningen i det personcentrerede paradigme. Den fjerde og sidste relation mellem arkivaren og fællesskaber består i en forpligtelse over for de 'usete andre' – dvs. dem, som ikke er direkte brugere af arkivet, men ikke desto mindre oplever varige konsekvenser ved brugen af visse records.⁶⁵ Det er en mere abstrakt relation for arkivaren at forholde sig til, men ved beslutningstagen om records kan hun eller han bl.a. overveje den effekt, som beslutningen kan få på en større skala: hvilke stemmer gøres tavse ved at gøre dele af en samling utilgængelig; er det beskrivende sprogbrug respekterende nok, og så videre.⁶⁶

Caswell og Cifor fastslår, at implementeringen af modellen med radikal empati kan betyde helt nye appraisal-politikker, som vil støtte op om social inklusion inden for arkivverden.⁶⁷ Ifølge Marianne Rostgaard kan et sådant forslag om etik i arkivprocesserne også være værd at inddrage i den danske diskussion af brugen af records og personlige oplysninger.⁶⁸ Rostgaard skriver imidlertid også, at arkivsubjekter i Danmark allerede beskyttes gennem Datatilsynets kontrol med brug af data indeholdende personoplysninger, og at der generelt hersker stor tillid fra befolkningen til de offentlige myndigheder. Af den grund kan de danske arkivprocesser betragtes som relativt uproblematisk, hvorfor der ikke umiddelbart er et akut behov for en nytænkning af måden, hvorpå rettigheder behandles.⁶⁹ Her vil jeg dog indskyde, at Datatilsynet fører kontrol med de digitale records. Praksis for fysiske records er en anden. Ikke desto mindre henviser Rostgaard til Sexton et al.'s (2018) argument for, at sikringen af individuelle rettigheder måske ikke er tilstrækkeligt i fremtiden.⁷⁰ Ved at implementere deres

⁶² Caswell og Cifor, "From Human Rights to Feminist Ethics", s. 36.

⁶³ Ibid., s. 37.

⁶⁴ Ibid., s. 38.

⁶⁵ Ibid., s. 38-39.

⁶⁶ Ibid., s. 39.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Rostgaard, "Archival paradigms", s. 37.

⁶⁹ Ibid., s. 33.

⁷⁰ Sexton et al., "The role and nature of consent", s. 14.

fortolkning af den sociale kontrakt, som føromtalt, bolstres de individuelle rettigheder ved en mere udtrykkelig og gensidig forventningsafstemning om brugen af arkivsubjekters oplysninger. Da Sexton et al.'s sociale kontrakt udspringer af den rettighedsbaseret tænkning, som dansk praksis også bygger på, skriver Rostgaard, at en sådan tilgang nemmere ville accepteres i de danske arkivfaglige diskussioner frem for Caswell og Cifors radikale empati.⁷¹

Spørgsmålet er, om en udelukkende rettighedsbaseret tilgang er nok i forhold til at sikre bedre rammer for arkivsubjekterne. Caswell og Cifor mener ikke, at rettighederne i praksis er lige for alle.⁷² Selvom adgangen til egne records er implementeret som en rettighed i lov, ligesom i Danmarks tilfælde, vil den rettighedsbaserede tilgang alligevel fejle arkivsubjekterne. I analysen af MIRRA-projektet, påpeger forskerne som før nævnt, at tidligere anbragte har oplevet en række hindringer i adgangen til egne records. Hensynet til bureaukratiske processer vejer tungere end hensynet til arkivsubjekters behov.⁷³ Efter min mening er denne tendens ret problematisk. En sådan hensyntagen vil bevirke en magtrelation, der nedprioriterer arkivsubjekter ved beslutninger vedrørende deres records. Derudover har en udvidelse af rettigheder ikke været på tale i de danske diskussioner. Jeg vil imidlertid argumentere for, at en inddragelse af etikbaserede tiltag til implementering af flere rettigheder kan bane vejen for en mere personcentreret arkivpraksis. Ifølge Rostgaard, vil en ren rettighedsbaseret tilgang nemmere kunne finde fodfæste i dansk arkivpraksis.⁷⁴ Jeg finder det dog værd at undersøge, om overvejelser om arkivernes forpligtelser over for arkivsubjekter i overensstemmelse med Caswell og Cifors teori alligevel kan tænkes omsat til dansk praksis.⁷⁵ Men hvis teorien om radikal empati er for radikal for de arkivfaglige diskussioner i Danmark, bør alternativer hertil undersøges.

3.4 “A participant relationship model”

Forskningen opstiller umiddelbart den rettighedsbaserede- og den etikbaserede tilgang som to modpoler. Kan det tænkes, at de to tilgange kunne sammenkobles og få en endnu større positiv virkning på relationen mellem arkiver og arkivsubjekt? I så fald ville dette måske være et alternativ til at tænke etiske overvejelser ind i de danske arkivdiskussioner. Den australske

⁷¹ Rostgaard, “Archival paradigms”, s. 37.

⁷² Caswell og Cifor, “From Human Rights to Feminist Ethics”, s. 28.

⁷³ Shepherd et al., “Towards a human-centred participatory approach” s. 310.

⁷⁴ Rostgaard, “Archival paradigms”, s. 37.

⁷⁵ Caswell og Cifor, “From Human Rights to Feminist Ethics”, s. 36.

forsker i informationsforvaltning, Livia Iacovino, har givet sit bud på en model, som netop kombinerer rettigheder og etik - 'the participant relationship model'.

I artiklen 'Rethinking Archival, Ethical and Legal Frameworks - A Participant Relationship Model' (2010), skriver Iacovino, at arkivfaget siden fremkomsten af arkivfondstrukturen har arbejdet med begrebet 'arkivskaber'. Denne skaber af records skal imidlertid ikke forstås som værende de omtalte arkivsubjekter. Ifølge Iacovino illustrerer dette en gennemgående problematik om ejerskabet over records. Arkivsubjekterne betragtes ikke som en del af skabelsesprocessen. Konsekvensen er, at arkivsubjekter højst har få begrænsede rettigheder til ejerskabet over deres egne informationer.⁷⁶ Iacovino understreger, at arkivsubjekterne ikke er efterladt helt uden rettigheder.⁷⁷ I dansk kontekst finder vi blandt andet databeskyttelseslovens principper og ikke mindst retten til indsigt i egne personoplysninger i arkivlovens §§ 39 a og 39 b, som jeg vil gå i dybden med i afsnit 5.1. Der er imidlertid fortsat tale om begrænsede rettigheder, da arkivsubjekter ikke har de fulde beføjelser til brug og tilgængelighed, som et decideret ejerskab indebærer.⁷⁸ En løsning, som Iacovino fremhæver, kan være at tænke i de samme baner som teorien om parallel proveniens. Denne teori anerkender nemlig tilstedeværelsen af flere forskellige arkivskabere på én og samme tid "...in the formation of records and the functions or processes in which they took part."⁷⁹ Forskellige perspektiver på proveniens kan således sameksistere, hvorfor arkivsubjekterne kan ligestilles med arkivskaberne.

Flere arkivteoretikere har givet deres bud på modeller, der anerkender, at alle aktører i skabelsen af en record bør tildeles rettigheder og forpligtelser over selvsamme record. Iacovino præsenterer selv sin såkaldte 'participant relationship'-model, hvor arkivsubjekter skal positioneres på ny med reel agens – de skal betragtes som deltagende parter frem for blot nedfældede emner i arkiverne. På den måde kan arkivsubjekterne involvere sig i alle facetter af en records' tilblivelse: skabelse, indsamling, systematisering, bevaring og tilgængeliggørelse. Modellen sigter efter, at alle, der har bidraget til skabelsen af en record, sikres juridiske og moralske rettigheder og forpligtelser hvad angår ejerskab, tilgængelighed og privatliv.⁸⁰ Iacovinos model tager også højde for teorien om parallelle provenienser ved at

⁷⁶ Livia Iacovino, "Rethinking archival, ethical and legal frameworks for records of Indigenous Australian communities", *Archival Science* 10 (2010): s. 360. Tilgået den 10. maj 2025, <https://doi.org/10.1007/s10502-010-9120-3>.

⁷⁷ Iacovino, "Rethinking archival, ethical and legal frameworks", s. 361.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Ibid., s. 360.

⁸⁰ Ibid., s. 362.

definere proveniensens bag en record gennem “the plurality of archival voices”.⁸¹ Modellen fremmer hermed en praksis, der anerkender social inklusion som essentiel i et demokratisk samfund. Denne pluralitet gør op med hele kernen i arkivfaget og dets traditionelle definitioner på ‘i samfundets interesse’ og statens rolle i skabelsen og ejerskabet af records. Modellens mål med at fremhæve flere medskabere bevirker således en forskydning i forståelsen af, hvad en record egentlig er, samt princippet bag proveniens.⁸² Her kommer Terry Cooks ‘community’-paradigme til udtryk. Vi ser ligeledes et grundlag, der bygger på relationer og inddragelsen af alle parter perspektiver ligesom Michelle Caswell og Marika Cifors teori om radikal empati.⁸³ Samtidig har Iacovinos model også nogle fællestræk med Sexton et al.’s (2018) sociale kontrakt, hvor kernen er en forventningsafstemt samskabelse af records.⁸⁴

Caswell og Cifor henviser til Iacovinos ‘participant relationship’-model. Deres teoretisering om radikal empati er på linje med Iacovinos model, idet begge er løsningsforslag til at bringe arkivsubjekterne ind i processerne om behandling af arkivmateriale. Med udvidelsen i rettigheder, som ‘participant relationship’-modellen præsenterer, pålægges arkiverne et lignende ansvar overfor arkivsubjekterne, som radikal empati foreskriver. Iacovinos model muliggør således de samme dybere forbindelser mellem arkivar og arkivsubjekt, som Caswell og Cifor fremhæver.⁸⁵ Samtidig vurderer jeg, at ‘participant relationship’-modellen udspringer af de rettighedsbaserede tilgange, idet der netop skal tildeles arkivsubjekter en række rettigheder til records på lige fod med som dem, som arkivskaber og -ejer traditionelt har nydt godt af. Derfor er det interessant, at Caswell og Cifor sammenligner de to modeller efter at have argumenteret for, at de rettighedsbaserede rammer ikke er etisk forsvarlige. Iacovinos model kan efter min mening betragtes som en gylden mellemvej, der formår at kombinere det rettighedsbaserede omdrejningspunkt med den etikbaserede tilgang, som sætter fokus på alle de parter, der påvirkes af de forskellige arkivprocesser. For at implementere ‘participant relationship’-modellen i praksis, fremlægger Iacovino en række strategier. Dem vil jeg redegøre for i afsnit 4. Jeg vil imidlertid først redegøre for, hvordan mit speciale positionerer sig i forhold til den fremlagte forskningsteori.

⁸¹ Iacovino, “Rethinking archival, ethical and legal frameworks”, s. 362.

⁸² Ibid., s. 362-363.

⁸³ Caswell og Cifor, “From Human Rights to Feminist Ethics”, s. 24.

⁸⁴ Sexton et al., “The role and nature of consent”, s. 15.

⁸⁵ Caswell og Cifor, “From Human Rights to Feminist Ethics”, s. 36.

3.5 Specialets positionering

Som den historiske kontekst har fremvist, har individuelle rettigheder ikke præget arkivsubjekters standpunkt i de arkivfaglige traditioner. De offentlige arkiver, med Rigsarkivet i spidsen, har primært forholdt sig til bevaringshensyn om forskning og drift. Selv med udviklingen af arkivernes virke gennem årtierne, har diskussioner om arkivsubjekters rettigheder ikke været berørt.⁸⁶ I henhold til den internationale forskning, halter dansk arkivpraksis langt bagud. Hvor lande som Storbritannien, Australien og Canada i højere grad søger mod nye personcentrerede tilgange, virker Danmark til at sidde fast i fortidens praksis. Konsekvensen er, at den nuværende magtrelation mellem danske arkiver og arkivsubjekter kendetegnes ved en ubalance – og også et uforløst potentiale ifølge forskningen. Det tætte samarbejde mellem arkiver og myndigheder medvirker til, at disse parter alene betragtes som arkivskabere. Arkivsubjekters andel i skabelsen af records bliver ikke anerkendt, hvilket er stik imod de forskellige personcentrerede tilgange i forskningen. Vi kan således observere et slags enevælde i dansk arkivpraksis, hvor arkivsubjekter kun lige kradser overfladen af potentialet ved udvidede rettigheder gennem arkivlovens egenaces.

De forskellige personcentrerede tilgange skal bringes i spil. I specialet vil jeg undersøge mulighederne for at skabe balance i magtfordelingen med forskningens fælles principper om delt ejerskab og forvaltning. Dette vil kræve en nytænkning af arkivernes rolle i forlængelse af Terry Cooks ‘community’-paradigme.⁸⁷ Undersøgelsen tager afsæt i lovgivningen samt drøftelser og tiltag om tidligere anbragte. Jeg vil først og fremmest forholde mig til den nuværende arkivpraksis, men senere vil jeg med Livia Iacovinos ‘participant relationship’-model udpensle en række muligheder, som bør inddrages ved diskussioner om fremtidens arkivpraksis. For at understøtte mulighederne for implementeringen af modellen, vil jeg i næste afsnit redegøre for de strategier, som Iacovino har fremlagt.

4. Strategier bag ‘the participant relationship’-modellen

Som fastslået med den ovenstående forskningsdiskussion, vil jeg arbejde videre med Livia Iacovinos “participant relationship”-model og vurdere, om modellen kan omsættes til dansk praksis. Ved implementeringen af hendes model har Iacovino fremlagt otte strategier. Den

⁸⁶ Rostgaard, “Archival paradigms”, s. 27-28.

⁸⁷ Cook, “Evidence, memory, identity, and community”, s. 115.

oprindelige hensigt med modellen var at skabe større inklusion og inddragelse for aboriginere i australsk arkivpraksis. Denne hensigt afspejles også direkte i Iacovinos strategier. Jeg vil i denne redegørelse gennemgå strategierne én for én som en fremgangsmåde til en mere personcentreret arkivpraksis. En egentlig diskussion af deres omsætning til dansk praksis vil jeg afvente indtil specialets afsnit 7. Ved denne diskussion vil jeg udvide principperne, så de tillægges et mere overordnet anvendelsesområde – nemlig alle sårbare arkivsubjekter, herunder tidligere anbragte. Således bringes strategierne dermed i spil ved endt analyse som fokuspunkter til potentielle tiltag for en bedre balance i relationen mellem danske arkiver og arkivsubjekter.

Iacovinos første strategi for implementering af “the participant relationship”-modellen går ud på at håndhæve de arkivfaglige forpligtelser over for de grupper af arkivsubjekter, som anses som særligt sårbare. Helt konkret skal arkiver bl.a. respektere privatlivets fred for de arkivsubjekter, som aldrig blev hørt i forhold til behandlingen af deres oplysninger. Derudover bør arkiverne opsøge rådgivning hos repræsentanter for disse grupper af arkivsubjekter i forhold til, hvordan adgangsmulighederne til records bedst varetages. I samme led bør arkiverne yde særbehandling til arkivsubjekter, hvad angår adgang og appraisal af records om arkivsubjekterne. En fælles ejendomsret til både arkiver og arkivsubjekter skal også forhandles. Ligeledes skal arkiverne gøre en målrettet indsats for at facilitere en øget bevidsthed blandt fagfæller om, hvad arkivsubjekterne har været igennem.⁸⁸ Forpligtelserne er nødvendige at håndhæve for at sikre en tillidsfuld relation mellem borgere og forvaltning, herunder arkiverne. Iacovino beskriver den mest bestræbelsesværdige relation således: “In a democracy records belong to the people, and in essence government holds them in trust.”⁸⁹ Hermed skal arkiverne, som en del af forvaltningen, blot betragtes som sikre opbevaringssteder for befolkningens oplysninger.

Den anden strategi går ud på, at der skal etableres en national arkiveringspolitik, hvor det bliver et lovkrav, at biblioteker indsamler et lands kulturarv som dokumentation. Iacovino henvender sig også til arkiverne i samme led, hvor begge kulturinstitutioner skal prøve at tage hånd om og adressere huller i samlingerne, som skyldes en fortidig udelukkelse af visse samfundsgruppers stemmer. Specifikt for arkiverne bør en national ledet strategi indføres, hvor der arbejdes med at udbrede en større forståelse af bl.a. udsattes bidrag til den nationale

⁸⁸ Iacovino, “Rethinking archival, ethical and legal frameworks”, s. 366.

⁸⁹ Ibid.

kulturarv. En sådan indsats vil også være en håndhævelse af arkivernes forpligtelser til arkivsubjekterne i henhold til den første strategi.⁹⁰

Den tredje strategi bygger på bestræbelserne på parallelle provenienser, idet den lyder, at forskning og praksis i fællesskab skal bidrage til en omformulering af den traditionelle arkivfaglige definition på proveniens. Med den nye definition, skal flere arkivskabere kunne anerkendes på én gang med en delt forvaltning over deres records. Blandt arkivskabere skal arkivsubjekter også medregnes. I den forbindelse fremhæver Iacovino den nuværende samfundsmæssige tendens til at uddele forbedrede individuelle rettigheder gennem f.eks. databeskyttelsesforordningen. Disse rettigheder skal indgå i den delte forvaltning således, at alle bidragsydere til en record, herunder arkivsubjekter, fremadrettet indgår i en mere jævnbyrdig relation i forhold til rettigheder og forpligtelser over for hinanden.⁹¹

Iacovinos fjerde strategi handler om udviklingen af en standard praksis for tilladelser til kulturinstitutioners brug af materiale, som bygger på individers oplysninger. Et eksempel herpå er, at arkiverne indfører skabeloner for låneaftaler, hvor indlevering af en samling ikke er ensbetydende med en total overdragelse af ejerskabsrettigheder.⁹² Et andet eksempel kan være, at arkivernes brug af indleveret materiale begrænses af den afleverende part, så arkiverne f.eks. ikke må bruge det til formidling eller digitalisere det.⁹³

Den femte strategi går på at kombinere forskellige initiativer i både lov og praksis for at udvide de eksisterende rettigheder til adgang og brug. Det skal gøres mere tydeligt, hvem der generelt bestemmer over records, og hvad det præcist indebærer at indsamle, udlevere, læse i, citere og kopiere fra records. I denne tydeliggørelse skal strategien om flere arkivskabere med delt forvaltning over records også tænkes ind. Begrænsninger på adgang til materiale med følsomme personoplysninger bør gælde for både nulevende og afdøde personer, så hensynet til arkivsubjekters privatliv tilgodeses for altid. Det kan overvejes at yde særbehandling til efterkommere af arkivsubjekter, som derved opnår en begrænset adgang til materiale, der ellers ikke kan tilgås. Iacovino foreslår også et register af arkivsamlinger, som kan have relevans for særlige samfundsgrupper, herunder arkivsubjekter og deres efterkommere. Sådant et register bør endvidere være markeret med advarsler om, at indholdet kan være voldsom læsning.⁹⁴

⁹⁰ Iacovino, "Rethinking archival, ethical and legal frameworks", s. 366.

⁹¹ Ibid., s. 367.

⁹² Ibid.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Ibid.

Den sjette strategi går ud på, at de eksisterende ejerskabs- og adgangsrettigheder skal udnyttes til fulde gennem en mere konsekvent brug af de forskellige arkivbrugere. F.eks. skal arkivsubjekter reagere, hvis deres informationer tilgængeliggøres uden deres samtykke. Samtidig skal der ske en stringent håndhævelse af straf ved forvaltningens brud på lovgivning såsom tavshedspligt. I forhold til relationen mellem arkiver og arkivsubjekter, vil denne strategi medføre et mere jævnbyrdigt forhold således, at arkivernes interesser ikke per automatik går forud for arkivsubjekternes.⁹⁵ Implementeringen vil imidlertid kræve, at arkivsubjekterne opnår en øget bevidsthed om deres individuelle rettigheder, som bl.a. arkiverne bør påtage sig som led i sine forpligtelser over for arkivsubjekter.

Den syvende strategi går ud på, at arkivsubjekter skal kunne svare forvaltningen igen på oplysninger om dem selv gennem anmærkninger. Retten bør endvidere udvides til også at omfatte arkivsubjekternes efterkommere således, at hensynet til arkivsubjekterne fortsat varetages efter deres død.⁹⁶ Strategien bygger på et FN-retligt princip, der lyder: "...by virtue of their right of access, to challenge the validity of the information (in archives) concerning them by exercising a right of reply."⁹⁷ Et aspekt, der skal overvejes ved indførelsen af denne strategi, er, hvorledes disse anmærkninger (eller nærmere 'tilbagesvar') enten skal betragtes som en del af den eksisterende record eller som nyt materiale, der ikke transformerer det oprindelige indhold. Aspektet er bl.a. væsentligt i forhold til spørgsmålet om ejerskab, idet arkiverne ved førstnævnte mulighed vil bevare alle rettighederne over anmærkningen, mens det nemmere kan argumenteres, at arkivsubjekterne bevarer ejerskabsrettigheder over deres anmærkninger ved den anden mulighed. Ideelt set bør anmærkningen, uanset hvad, tilhøre arkivsubjekterne med de dertilhørende rettigheder og forpligtelser. Muligheden for at modsige indholdet og indsætte egne perspektiver i records vil være en væsentlig understøttelse til at fremme arkivsubjekternes rettigheder.⁹⁸

Den ottende og sidste strategi sigter efter at yde lignende særrettigheder til arkivsubjekter, som en række europæiske lande indførte efter opløsning af totalitære regimer. Disse særrettigheder bygger på særlige adgangsrettigheder for arkivsubjekter til records indsamlet under det totalitære regime således, at kontroverser om ejerskab kunne undgås. Denne strategi har Iacovino særligt udformet til australske aboriginere, idet hun fremhæver, at den systematiske diskriminering og overvågning af de indfødte kan sidestilles med dét, som en

⁹⁵ Iacovino, "Rethinking archival, ethical and legal frameworks", s. 367-368.

⁹⁶ Ibid., s. 368.

⁹⁷ Ibid., s. 369.

⁹⁸ Ibid.

befolkning måtte gennemleve under et totalitært regime. Fælles for sådanne særrettigheder er, at de bygger på gennemsigtighed, adgang og ansvarlighed.⁹⁹

Livia Iacovinos strategier bygger således på en udvidelse af rettigheder til arkivsubjekter, som skal sikre en mere lige magtrelation mellem arkiver og arkivsubjekter. Tiltagene skal foretages både ude i arkiverne, forskningsinstitutionerne, forvaltningen og på et mere overordnet niveau med nationale strategier og fastsættelser i lov. De forskellige strategier bærer præg af både rettigheds- og etikbaserede tilgange i synet på arkivsubjekterne. Resultatet bliver, at arkiverne påtager sig en ny inkluderende rolle i trit med det personcentrerede paradigme, hvor arkivsubjekters behov og perspektiver sættes i forgrunden. Men apropos udvidelse af rettigheder, hvad er så de egentlige rammer for arkivsubjekters rettigheder i loven? I følgende afsnit vil jeg præsentere den gældende ret i Danmark for at kortlægge, hvordan arkivsubjekter juridisk stilles.

5. Lovgivningens rammer

Fundamentet for dansk arkivpraksis bygger på en kombination af regelsæt. Det er i disse regelsæt, vi finder de lovfæstede rettigheder til egne oplysninger. For bedre at kunne forstå, hvordan og hvorledes de danske arkivers nuværende praksis inddrager arkivsubjekter, er det således nødvendigt at undersøge, hvad gældende ret i Danmark overhovedet er. Den nedenstående gennemgang af lovgivningen vil således ikke gennemgå alle paragraffer slavisk, men afgrænser sig til de rettigheder, som bestemmelserne tildeler borgerne i relation til deres egne oplysninger i records.

5.1 Dansk lovgivning og egenaccess

Arkivernes virke tager først og fremmest udgangspunkt i arkivloven. Arkivloven fungerer i samspil med bl.a. forvaltningsloven og offentlighedsloven. Fælles for disse lovgivninger er, at de omfatter alle forvaltningsmyndigheder (stat, region og kommune), uagtet om det er almindelige forvaltningsmyndigheder, nævn og råd eller særlige forvaltningsenheder.¹⁰⁰

⁹⁹ Iacovino, "Rethinking archival, ethical and legal frameworks", s. 369.

¹⁰⁰ Karnov, "Karnovs noter (1) til arkivlovens § 1, stk. 1", kommenteret af Ole Therkelsen. Tilgået den 16. april 2025, https://pro.karnovgroup.dk/b/documents/7000861569?annotationId=LBKG20161201_NKAR1&tab=karnov#LBKG20161201_P1.

Marianne Rostgaards observation af, at arkiver og statslige myndigheder har udviklet et tæt samarbejde siden 1970'erne, kommer således også til udtryk i nutidens lovgivning.¹⁰¹ Selvom forvaltningsloven og offentlighedsloven gælder for dokumenter, der fortsat er aktive i sagsbehandling, er deres bestemmelser stadig særdeles vigtige for arkivdannelsen. Forvaltningsloven og offentlighedsloven tilskriver nemlig den praksis, som myndighederne skal følge i forhold til at sikre, at alle oplysninger med betydning for en sags afgørelse samles i sagsakter gennem udførlig recordkeeping, som dernæst bevares for eftertiden ved aflevering til arkiverne.¹⁰²

Forvaltningsloven er en bred lovgivning med bestemmelser rettet mod sagsbehandling i det offentlige, heriblandt om sagens parter og deres retsstilling i forhold til f.eks. aktindsigt. Hensigten med forvaltningsloven er at sikre borgerne en god behandling. Offentlighedsloven handler udelukkende om aktindsigt, men i en bredere kontekst. Bestemmelserne er nemlig ikke kun rettet mod sagens parter, men også andre interessenter som f.eks. øvrige borgere samt medierne. Offentligheden kan dermed få indsigt i forvaltningens virke således, at informationsfriheden og tilliden til den offentlige forvaltning sikres.¹⁰³ Samspillet mellem lovgivningerne bevirker, at borgeres adgang til egne oplysninger i både aktive og arkiverede sager bygger på det samme princip om egenaccess. Forvaltningslovens § 9 bestemmer retten til aktindsigt i sager, hvor ansøger er part og søger indsigt i alt, der vedrører egne forhold.¹⁰⁴ Ligeledes tilskriver offentlighedsloven § 8, at enkeltpersoner, hvis personlige forhold omtales i et dokument, kan forlange indsigt i oplysningerne om sig selv.¹⁰⁵

Når records overføres til bevaring i arkiverne, overgår borgernes retsstilling til arkivlovens bestemmelser. Loven finder anvendelse på offentlige records, hvis virksomhed foretages af den offentlige forvaltning samt domstolene.¹⁰⁶ Med offentlige arkiver refereres der til Rigsarkivet samt de kommunale og regionale arkiver oprettet i henhold til arkivlovens § 7. Uanset arkivtype, er de efter arkivloven forpligtet til at sikre bevaring af records, der bl.a. dokumenterer forhold af væsentlig administrativ eller retlig betydning for myndigheder og borgere, at stille records til rådighed for borgere og myndigheder samt at vejlede disse i

¹⁰¹ Rostgaard, "Archival paradigms", s. 28.

¹⁰² Paasch, *Gemt eller glemt?*, s. 295.

¹⁰³ Ibid., s. 296.

¹⁰⁴ Forvaltningslovens § 9 (LBK nr. 433 af 22/04/2014). Tilgået den 20. april, <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2014/433>.

¹⁰⁵ Offentlighedslovens § 8 (LBK nr. 145 af 24/02/2020). Tilgået den 20. april, <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2020/145>.

¹⁰⁶ Arkivlovens § 1, stk. 1 (LBK nr. 1201 af 28/09/2016). Tilgået den 16. april 2025, <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2016/1201>.

benyttelsen af records.¹⁰⁷ Det er imidlertid ikke tilfældet, at myndigheder og borgere efter loven kan gøre krav på at få stillet alle records til rådighed. Afhængigt af indholdet, foreskriver arkivloven forskellige tidsfrister for tilgængeliggørelse for bl.a. at tilgodese hensynet til privatlivets fred. For records skabt eller tilvejebragt af forvaltningen og domstolene, gælder en tilgængelighedsfrist på 20 år, dog med mulighed for en forlænget frist på op til 60 år, hvis det f.eks. er nødvendigt for at beskytte statens sikkerhed, parter i en straffesag og lignende.¹⁰⁸ Indeholder records imidlertid oplysning om enkeltpersoners private, herunder økonomiske, forhold, skærpes tilgængelighedsfristen til 75 år.¹⁰⁹

I lang tid skelnede arkivloven mellem tilgængelige og ikke-umiddelbart tilgængelige records. I praksis skal disse forstås som henholdsvis digitale og ikke-digitale records (dvs. records i papirform). Ønskede arkivsubjekter adgang til egne oplysninger i ikke-digitale records, skulle der søges tilladelse hertil. Sådanne ansøgninger foregik efter arkivlovens § 30. Ansøgningen skulle indeholde et formål med benyttelsen af records, og ved ansøgningens afgørelse skulle der tages særligt hensyn til, om ansøgeren havde en særlig individuel interesse i indholdet.¹¹⁰ Det var ikke givet, at ansøgningen imødekommes. Det beroede på en konkret vurdering fra gang til gang, hvor arkivloven fastsatte en maksimal behandlingstid på 15 dage med en begrundelse ved et eventuelt afslag.¹¹¹ Hvis der var tale om et ønske om indsigt i egne oplysninger i digitale records, gjaldt den tidligere § 42 i arkivloven. Denne bestemmelse implementerede retten til indsigt i egne personoplysninger efter databeskyttelsesforordningen, som kun omfatter records, som er helt eller delvist foretaget ved automatisk databehandling eller indeholdt i registre overført til opbevaring hos arkiverne.¹¹² For records, som faldt uden for forordningens anvendelsesområde og betragtes som ikke-umiddelbart tilgængelige, dvs. i papirform, måtte arkivsubjekter ansøge om tilladelse til benyttelse af disse i henhold til arkivlovens § 30, stk. 1.¹¹³ Den gamle arkivlov medførte således en betydelig skævvridning i adgangsmulighederne til records.

¹⁰⁷ Arkivlovens § 4, nr. 1, 3 og 4 samt § 7, stk. 1, nr. 1, 3 og 4.

¹⁰⁸ Arkivlovens §§ 22 og 27.

¹⁰⁹ Arkivlovens § 23, stk. 1.

¹¹⁰ Arkivlovens § 30.

¹¹¹ Arkivlovens § 36.

¹¹² Databeskyttelsesforordningen artikel 2, stk. 1, (forordning 2016/679 af 27. juni 2016). Tilgået den 29. april 2025, <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>.

¹¹³ Joy Mogensen, "L 18 som fremsat: Forslag til lov om ændring i arkivloven", fremsat den 7. oktober 2020, s. 5. Tilgået den 22. april 2025, https://www.ft.dk/ripdf/samling/20201/lovforslag/118/20201_118_som_fremsat.pdf.

Med arkivlovsændringen i 2020, skulle disse forskelle udlignes. I henhold til daværende kulturminister Joy Mogensen's forslag til lov om ændring i arkivloven, skulle det fremadrettet blive en lovfæstet og betalingsfri ret for alle at kunne tilgå egne personoplysninger i records i de offentlige arkiver uafhængigt af deres format.¹¹⁴ Ændringen bestod i et helt nyt kapitel 7a i arkivloven, hvor den førnævnte ret i § 42 skulle flyttes over i et nyt § 39 a. Dertil skulle et nyt retskrav til indsigt i egne personoplysninger i records i papirform indsættes som § 39 b.¹¹⁵ Lovforslaget blev vedtaget ved et enstemmigt flertal i Folketinget den 10. december 2020 og trådte i kraft den 1. januar 2021.¹¹⁶ Siden da har arkivloven i overensstemmelse med forvaltningsloven og offentlighedsloven videreført princippet om egenacces til at gælde alle typer records. Selve tankerne bag egenacces i arkivloven er ret interessante set i lyset af specialets fokus på arkivsubjekters rettigheder. Jeg tillader mig imidlertid at vente med en undersøgelse af baggrunden for arkivlovsændringen til specialets afsnit 6.1, da jeg først vil fremlægge den EU-retlige lovgivning.

5.2 Databeskyttelsesforordningen

De generelle regler for behandling af personoplysninger skal også bringes i spil her, da de bidrager til enkeltpersoners rettigheder over egne oplysninger. Reglerne findes i EU-forordning 2016/679: "General Data Protection Regulation" (GDPR), også kaldet databeskyttelsesforordningen.¹¹⁷ Forordningen blev endeligt implementeret i Danmark den 25. maj 2018 og har siden erstattet persondataloven fra 2000. Formålet med de nye regler har været at sikre individer større kontrol over brugen af deres egne oplysninger.¹¹⁸ Forordningen er toneangivende for den udvikling, som nutidens vestlige verden generelt oplever - nemlig, at individets rettigheder vægtes højere end nogensinde før. Forordningen finder anvendelse på behandling af personoplysninger, som "helt eller delvist foretages ved hjælp af automatisk databehandling, og på anden ikkeautomatisk behandling af personoplysninger, der er eller vil

¹¹⁴ Mogensen, "L 18 som fremsat: Forslag til lov om ændring i arkivloven", s. 3.

¹¹⁵ Ibid., s. 5-6.

¹¹⁶ Lov om ændring af arkivloven (LBK nr. 1943 af 15/12/2020). Tilgået den 22. april 2025, <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2020/1943>.

¹¹⁷ Databeskyttelsesforordningen.

¹¹⁸ European Archives Group, "Guidance on data protection for archive services: EAG guidelines on the implementation of the General Data Protection Regulation in the archive sector" (2018), s. 15. Tilgået den 2. maj 2025: https://commission.europa.eu/document/download/42424c7c6b72-4584-8ede-cf522fdc6945_en?filename=eag_gdpr_draft_guidelines_1_11_0.pdf.

blive indeholdt i et register.”¹¹⁹ Bestemmelserne gælder dermed de samme typer records som arkivlovens § 39 a. Nogle af forordningens bestemmelser er minimumsregler, hvilket betyder, at de enkelte medlemslande gerne må fastsætte skærpede modifikationer på nationalt niveau, så længe modifikationerne tjener til en forbedring af borgerens retsstilling. Sådanne modifikationer skal for Danmarks vedkommende findes i databeskyttelsesloven.¹²⁰

I henhold til databeskyttelsesforordningens præambelbetragtninger, skal databeskyttelsesforordningen også gælde, når personoplysninger behandles til arkivformål. En undtagelse hertil er ved behandling af afdøde personers oplysninger.¹²¹ Den førnævnte danske databeskyttelseslov har imidlertid modificeret denne undtagelse ved at udvide beskyttelsen til også at omfatte ti år efter en persons død.¹²² I præambelbetragtningerne fremgår det yderligere, at de offentlige myndigheder eller organer, der opbevarer personoplysningerne til viderebehandling med arkivformål, bør i henhold til EU- eller national lov være forpligtet til bl.a. at “indhente, bevare, vurdere, ordne, beskrive, udlevere, fremme, formidle og give adgang til fortegnelser af blivende værdi i samfundets interesse.”¹²³ Med ordlyden i arkivlovens §§ 6 og 7 in mente, er der her tale om Rigsarkivet og de kommunale og regionale arkiver, som dermed har hjemmel til at agere under særbestemmelserne om behandling af personoplysninger til arkivformål i samfundets interesse.

I en anden præambelbetragtning til databeskyttelsesforordningen fremgår det, at beskyttelsen af enkeltpersoners behandling af personoplysninger skal anses som en grundlæggende ret.¹²⁴ Databeskyttelsesforordningen er således i overensstemmelse med principperne i Sexton et al.’s (2018) samtykketeoretisering.¹²⁵ Heri ligestilles databeskyttelse generelt med øvrige menneskerettigheder pga. opretholdelsen af selvbestemmelse og retten til privatliv. Forordningens rettighedsbaseret tankegang udspiller sig i syv bærende principper for behandling af personoplysninger, som fremgår af artikel 5. Først og fremmest skal personoplysninger behandles efter princippet om *lovlighed, rimelighed og gennemsigtighed*.¹²⁶ Indsamlingen af personoplysninger skal foretages ud fra princippet om *formålsbegrænsning*, hvor der skal foreligge specifikke, åbenbare og legitime grunde til indsamlingen, som en

¹¹⁹ Databeskyttelsesforordningens artikel 2, stk. 1.

¹²⁰ Databeskyttelsesloven (LBK nr. 289 af 08/03/2024). Tilgået den 30. april 2025, <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2024/289>.

¹²¹ Databeskyttelsesforordningen, præambelbetragtning nr. 158.

¹²² Databeskyttelseslovens § 2, stk. 5.

¹²³ Databeskyttelsesforordningen, præambelbetragtning nr. 158.

¹²⁴ Databeskyttelsesforordningen, præambelbetragtning nr. 1.

¹²⁵ Sexton et al., “The role and nature of consent”, s. 2.

¹²⁶ Databeskyttelsesforordningens artikel 5, stk. 1, litra a.

eventuel viderebehandling ikke må være i strid med.¹²⁷ Princippet om *dataminimering* skal også overholdes ved at sikre, at personoplysningerne er tilstrækkelige, relevante og begrænset til det nødvendige i forhold til behandlingens formål.¹²⁸ Derudover gælder også princippet om *rigtighed*, hvor personoplysningerne altid skal være korrekte, således at ukorrekte oplysninger straks berigtiges eller slettes.¹²⁹ Der foreligger også et princip om *opbevaringsbegrænsning*, hvor personoplysningerne bevares på en sådan måde, at den registrerede ikke kan identificeres i længere tid, end hvad der er nødvendigt for behandlingens formål.¹³⁰ Personoplysningerne skal desuden beskyttes mod uautoriseret eller ulovlig behandling samt mod tab, tilintetgørelse eller beskadigelse gennem passende foranstaltninger, jf. princippet om *integritet og fortrolighed*.¹³¹ Sidst, men ikke mindst, lyder et princip om *ansvarlighed*, hvor den dataansvarlige forpligter sig til at efterleve de seks ovennævnte principper ved bl.a. at kunne påvise deres overholdelse gennem dokumentation.¹³²

Ikke alle personoplysninger må behandles efter databeskyttelsesforordningen. Bestemte typer af oplysninger er undtaget i forordningens artikel 9:

“...race eller etnisk oprindelse, politisk, religiøs eller filosofisk overbevisning eller fagforeningsmæssigt tilhørsforhold samt behandling af genetiske data, biometriske data med det formål entydigt at identificere en fysisk person, helbredsoplysninger eller oplysninger om en fysisk persons seksuelle forhold eller seksuelle orientering...”¹³³

Disse typer oplysninger kaldes i daglig tale for følsomme personoplysninger, og behandling heraf er forbudt, medmindre én af undtagelserne gør sig gældende.¹³⁴ De følsomme personoplysninger ligner dem, som er underlagt den forlængede tilgængelighedsfrist på 75 år i arkivloven: “...enkeltpersoners private, herunder økonomiske, forhold.”¹³⁵ Selvom begrebsapparatet ikke er helt enslydende, viser den særlige beskyttelse i forordningen, at hensynet til beskyttelsen af enkeltpersoner er tungtvejende. Det gælder også behandling af personoplysninger til arkivformål i samfundets interesse, hvor følsomme personoplysninger i

¹²⁷ Databeskyttelsesforordningens artikel 5, stk. 1, litra b.

¹²⁸ Databeskyttelsesforordningens artikel 5, stk. 1, litra c.

¹²⁹ Databeskyttelsesforordningens artikel 5, stk. 1, litra d.

¹³⁰ Databeskyttelsesforordningens artikel 5, stk. 1, litra e.

¹³¹ Databeskyttelsesforordningens artikel 5, stk. 1, litra f.

¹³² Databeskyttelsesforordningens artikel 5, stk. 2.

¹³³ Databeskyttelsesforordningens artikel 9, stk. 1.

¹³⁴ Databeskyttelsesforordningens artikel 9, stk. 2.

¹³⁵ Arkivlovens § 23, stk. 1

henhold til forordningens definition som udgangspunkt heller ikke må behandles. Denne særlige beskyttelse er efter min mening en afspejling af det personcentrerede paradigmes indtog. Hensynet til arkivsubjekterne prioriteres over hensynet til potentialet i records' indhold, hvilket er i overensstemmelse med paradigmets fokus på arkivsubjekternes perspektiver og behov.

Som nævnt er databeskyttelsesforordningens primære formål at sikre individers kontrol over egne personoplysninger. Dette kommer til udtryk i et udførligt sæt af rettigheder tildelt de personer, hvis personoplysninger er registreret til behandling. Den registrerede kan bl.a. kræve at blive oplyst om, hvilke personoplysninger, der behandles og med hvilket formål, kræve adgang til personoplysningerne, anmode om at få oplysningerne berigtiget eller slettet og så videre.¹³⁶ Forordningen tillader kun få undtagelser til disse individuelle rettigheder. Én af undtagelserne er, når behandlingen af personoplysninger sker med arkivformål i samfundets interesse. Det fremgår direkte i både artikel 14 (oplysningspligt, hvis personoplysninger ikke er indsamlet hos den registrerede) og 17 (retten til at blive slettet), at disse rettigheder ikke er gældende ved behandling af personoplysninger til arkivformål i samfundets interesse.¹³⁷ Derudover har de enkelte medlemslande også hjemmel til at fastsætte egne undtagelser i national lov ved behandling af personoplysninger til arkivformål i samfundets interesse. Denne hjemmel gælder rettighederne omtalt i forordningens artikel 15 (retten til indsigt), artikel 16 (retten til berigtigelse), artikel 18 (retten til begrænsning), artikel 19 (underretningspligt ifm. berigtigelse eller begrænsning), artikel 20 (retten til dataportabilitet) og artikel 21 (retten til indsigelse).¹³⁸ For Danmarks vedkommende betyder det, at arkivloven kan undtage de fleste af de individuelle rettigheder, som databeskyttelsesforordningen tilskriver. På den måde går arkivloven altså forud for forordningen. Afhængigt af det politiske klima bag en gældende arkivlov, kan arkivsubjekters rettigheder til egne records således indskrænkes. Arkiverne er imidlertid fortsat forpligtede til at sikre tekniske og organisatoriske foranstaltninger for at håndhæve princippet om dataminimering og beskyttelsen af arkivsubjekternes rettigheder og frihedsrettigheder.¹³⁹ Arkiverne skal også sørge for, at arkivsubjekter har den størst mulige kontrol over deres oplysninger i dét omfang, at hensynet til den registrerede ikke strider imod arkivernes lovmæssige forpligtelser. Det indebærer bl.a., at arkiverne kan afvise egenacces-

¹³⁶ Alle rettigheder fremgår af databeskyttelsesforordningens artikel 13-22.

¹³⁷ European Archives Group, "Guidance on data protection for archive services", s. 15.

¹³⁸ Databeskyttelsesforordningens artikel 89, stk. 3.

¹³⁹ Databeskyttelsesforordningens artikel 89, stk. 1.

relaterede forespørgsler fra arkivsubjekter, hvis disse er i strid med arkivernes opgave om at sikre bevaring og tilgængeliggørelse i henhold til arkivloven.¹⁴⁰

En interessant undtagelse til behandlingen af personoplysninger til arkivformål i samfundets interesse er samtykkekravet. I databeskyttelsesforordningens artikel 6 følger en liste af forhold, hvor mindst ét skal være opfyldt, før behandlingen er lovlig. Det første forhold på listen er, at den registrerede har givet samtykke til behandlingen af personoplysninger til et bestemt formål.¹⁴¹ Imidlertid har 'European Data Protection Board' i retningslinjerne 05/2020 fastslået, at et sådant samtykke ikke er nødvendig ved behandling af personoplysninger til arkivformål.¹⁴² Når blot betingelserne omkring sikkerhed i henhold til princippet om integritet og fortrolighed er opfyldt, samt behandlingen er i overensstemmelse med dataminimering og sker med lovlighed, rimelighed og gennemsigtighed, er det faktisk ikke et krav at involvere den registrerede direkte.¹⁴³ I stedet kan det argumenteres, at fastholdelsen af krav om gennemsigtighed ved behandling til arkivformål opvejer det manglende samtykke, idet arkiverne er forpligtet til at bekendtgøre behandling af arkivalier med personoplysninger, herunder dens formål og hvordan de behandles, samt de registreredes adgangsmuligheder.¹⁴⁴

5.3 Sammenfatning

Det tætte samarbejde mellem arkiver og forvaltning, som påpeget i Marianne Rostgaards gennemgang i afsnit 3.1, kommer også til udtryk gennem lovgivningens forbundethed. Samlet set har arkivloven, forvaltningsloven og offentlighedsloven til hensigt at sikre tillid og gennemsigtighed i forvaltningen – f.eks. med bestemmelserne om egenaces. Arkivsubjekters privatliv beskyttes i arkivloven gennem skærpede tilgængelighedsfrister.¹⁴⁵ Endvidere har de retskrav på adgang til egne oplysninger i records gennem arkivlovens egenacesbestemmelser.¹⁴⁶ Yderligere rettigheder tildeles imidlertid ikke arkivsubjekterne. Bevæger vi os over i den EU-retlige lovgivning, finder vi til gengæld databeskyttelsesforordningen, som bygger på de samme principper, som kendetegner Sexton et al.'s (2018) rettighedsbaserede

¹⁴⁰ European Archives Group, "Guidance on data protection for archive services", s. 15.

¹⁴¹ Databeskyttelsesforordningens artikel 6, stk. 1, litra a.

¹⁴² European Data Protection Board, "Guidelines 05/2020 on consent under Regulation 2016/679" (2020), pkt. 154, s. 30. Tilgået den 2. maj 2025:

https://www.edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines_202005_consent_en.pdf

¹⁴³ Databeskyttelsesforordningens artikel 89, stk. 1.

¹⁴⁴ European Data Protection Board, "Guidance on data protection for archive services", s. 8-9.

¹⁴⁵ Arkivlovens kapitel 6.

¹⁴⁶ Arkivlovens §§ 39 a og 39 b.

sociale kontrakt.¹⁴⁷ Forordningens anvendelsesområde er digitale records, men de overordnede principper heri bør efter min mening betragtes som et udtryk for det generelle syn på individuelle rettigheder i nutidens samfund. Forordningen har netop til formål at sikre individers rettigheder.¹⁴⁸ Dog indeholder den undtagelser ved behandling af personoplysninger med arkivformål i samfundets interesse. Heriblandt er der f.eks. ikke oplysningspligt ved behandling med arkivformål, men hvordan skal arkivsubjekterne så overhovedet kende til eksistensen af deres bevarede records? Det manglende samtykke er også problematisk, idet arkivsubjekterne ikke får mulighed for at forholde sig til afleveringen af records til offentlige arkiver. Den nuværende gennemsigtighed om oplysning på arkivers platforme er i min optik ikke tilstrækkelig. Det forudsætter en viden om arkiver og deres virke, som de færreste borgere har – og slet ikke de marginaliserede grupper. Vi kan hermed observere, at den ubalancerede magtrelation mellem arkiver og arkivsubjekter fastholdes på både nationalt og EU-retligt niveau i lovgivningen.

6. Rammerne i praksis

De nuværende juridiske rammer tilgodeser ikke arkivsubjekters rettigheder med undtagelse af retten til adgang. Det er imidlertid svært at udlede de egentlige overvejelser bag paragrafferne. Her er det mere nærliggende at skue mod praksis. Det følgende afsnit vil med afgrænsningen til tidligere anbragte undersøge politikeres, arkivers og forskeres syn på arkivsubjekter og imødekommelsen af deres behov. Ud fra disse perspektiver kan de praksisorienterede rammer være med til at definere relationen mellem arkiver og arkivsubjekter. I første omgang vil jeg afdække de tanker og drøftelser, som lå bag arkivlovsændringen i 2021 med indførelsen af egenaces.

6.1 Tankerne bag egenaces

Lovgivningens primære rammer i forhold til arkivsubjekters rettigheder til egne oplysninger findes i de førømtalte egenaces-bestemmelser i arkivlovens §§ 39 a og 39 b, som blev indført med den nyeste arkivlovsændring i 2021. Bestemmelsernes indhold har jeg allerede redegjort for, men selve tankerne bag arkivlovsændringen og den efterfølgende respons er også

¹⁴⁷ Sexton et al., “The role and nature of consent”, s. 2.

¹⁴⁸ European Archives Group, “Guidance on data protection for archive services”, s. 15.

væsentlige at inddrage. Drøftelserne om egenaces er nemlig sigende for den nutidige udvikling i arkiverne i forhold til arkivsubjekters rettigheder. Her har både politikere og arkiver budt ind med deres tanker om egenaces og dens betydning for arkivsubjekter.

6.1.1 De politiske intentioner

Ved Folketingets 1. behandling af forslaget til arkivlovsændringen, var der konsensus om, at indførelsen af egenaces i arkivloven var tiltrængt. Politikerne understregede alle, at enhver bør have retskrav på oplysninger om sig selv. Den socialdemokratiske ordfører Kasper Sand Kjær udtalte, at "...det jo i virkeligheden også et spørgsmål om frihed – alle skal have retten til at kende deres egen historie."¹⁴⁹ At retskravet skal betragtes som en rettighed for alle, understregede Kjær yderligere med henvisning til det betalingsfrie aspekt til egenaces: "Det må ikke være ens indkomst, der afgør, om man har ret til adgang til ens egne oplysninger...".¹⁵⁰ Her kan vi udlede, at grundlaget for lovforslaget var den rettighedsbaseret tilgang, eftersom det politiske fokus var på tilvejebringelse af en lovfæstet individuel rettighed. Venstres ordfører, Kim Valentin, stemte i med fokus på retskravet som en selvfølge i et demokrati: "Retten til egne oplysninger må være en hjørnesten i et demokratisk samfund."¹⁵¹ Ikke desto mindre indskød han, at lovforslaget næppe ville gøre en stor forskel i praksis, eftersom 98% af ansøgningerne om adgang til egne oplysninger efter arkivloven før 2021 blev imødekommet. Den høje procentdel af godkendte ansøgninger kan i lyset af Radikale Venstres Zenia Stampes udtalelse betragtes som en afspejling af nutidens opfattelse af adgangen til egne oplysninger. Om det betalingsfrie retskrav til egne oplysninger, sagde Stampe nemlig, at: "...når man læser lovforslaget i dag, kan man undre sig over, det ikke har været sådan tidligere...".¹⁵² Vi kan hermed observere, at forståelsen i praksis før arkivlovsændringen allerede var, at arkivsubjekters adgang til egne oplysninger i records var en selvfølge. Som jeg fremhævede med Marianne Rostgaards forskning i afsnit 3.1, har denne selvfølge bare ikke været italesat på sådan en måde i de danske arkivdiskussioner før.

Selvom de høje tal umiddelbart pegede på en ubesværet adgang til egne oplysninger i praksis, fastslog daværende kulturminister Joy Mogensen, at retskravet alligevel var en

¹⁴⁹ Folketinget, "L 18 Forslag til lov om ændring af arkivloven (ret til indsigt i egne personoplysninger)", (1. behandling den 10-11-2020). Tilgået den 18. maj 2025, <https://www.ft.dk/samling/20201/lovforslag/L18/BEH1-13/forhandling.htm>.

¹⁵⁰ Folketinget, "L 18 Forslag til lov om ændring af arkivloven".

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Ibid.

nødvendighed. Efter hendes mening virkede det forkert, at borgere skulle søge om oplysninger, der vedrører dem selv. Særligt om personer med svære fortællinger nedfældet i arkiverne, udtalte Mogensen, at: “Disse borgere skal ikke igennem den ekstra anstrengelse – og for nogen ydmygelse, hvis de får nej – ved at skulle søge dispensation.”¹⁵³ Med denne udtalelse henviste Mogensen til sagerne om tidligere anbragte, der havde svært ved at fremsøge oplysninger om deres opvækst på diverse børnehjem. Dette fremhævede Charlotte Broman Mølbæk fra Socialistisk Folkeparti med tilsagn om, at: “Vi skylder tidligere anbragte børn som godhavnsdrengene, at når der begås svigt og overgreb i statens varetægt, må de pågældende borgere i det mindste have ret til at kunne få fuld aktindsigt i deres sag.”¹⁵⁴ Selvom disse udtalelser handler om den rettighedsbaserede egenaces-bestemmelse, vil jeg vove at påstå, at vi kan udlede en snert af den etikbaserede tilgang. De politiske diskussioner bærer således præg af det personcentrerede paradigme, hvor arkivsubjekters behov sættes i fokus. Som Sexton et al. (2023) fastslog, er et af aspekterne ved det spirende paradigme, at den emotionelle indvirkning i mødet med records anerkendes – akkurat som Mogensens og Mølbæks udtalelser gør.¹⁵⁵ Mogensens holdning om at gøre adgangen mindre besværlig for arkivsubjekterne bygger ligeledes på empati for tidligere anbragte. Forholder vi os til Michelle Caswell og Marika Cifors teoretisering om radikal empati, kommer den ønskede relation mellem arkiver og arkivsubjekter til syne i tankerne bag lovforslaget. De tilskriver nemlig, at arkiver bør have in mente, at arkivsubjekterne ikke bidrog til skabelsen af records, hvorfor deres sårbarhed skal tænkes ind i adgangen til records via forslaget om egenaces.¹⁵⁶

Dog var Mølbæk sammen med Mona Juul fra Det Konservative Folkeparti enige om, at indførelsen af egenaces kun var et lille skridt i den rigtige retning. Den manglende ensartethed i arkivernes praksis var fortsat et problem. Juul udtalte herom, at de statslige records var pålagt registreringspligt, mens en sådan pligt ikke gjaldt de kommunale records. Det var heller ikke alle kommuner, der har oprettet et kommunalt arkiv, og blandt disse har det været frivilligt, om det enkelte arkiv ønsker at gøre records søgbare for borgere. Som Mølbæk fremhævede, bevirker denne uens praksis ude blandt arkiverne, at borgerne reelt forskelsbehandles i forhold til, hvad der er tilgængeligt.¹⁵⁷ Dertil følger også konsekvenserne af tidens skiftende bevarings- og kassationspolitikker, som Mølbæk også påpegede: “Som sagt

¹⁵³ Folketinget, “L 18 Forslag til lov om ændring af arkivloven”.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Sexton et al., “Relational and person-centered approaches”, s. 5.

¹⁵⁶ Caswell og Cifor, “From Human Rights to Feminist Ethics”, s. 36.

¹⁵⁷ Folketinget, “L 18 Forslag til lov om ændring af arkivloven”.

er meget materiale allerede kasseret med eller uden hjemmel i den nuværende arkivlov...”.¹⁵⁸ Som redegjort i afsnit 3.1 blev det i 1970’erne besluttet, at vurderinger om bevaring og kassation skulle foretages med hensyn til forskning. Kun et repræsentativt udsnit af personsager blev arkiveret med henblik på at muliggøre f.eks. statistiske socialhistoriske undersøgelser. At arkivsubjekter i fremtiden kunne ønske adgang til egne records, var dengang helt utænkeligt.¹⁵⁹ Af den grund vil mange arkivsubjekter ikke have mulighed for at stykke deres historie sammen pga. huller i arkivdannelsen. Det er først med nutidens drøftelser om retten til egne oplysninger, at vi ser en fundamental nytænkning, hvor en personcentreret tilgang kommer til udtryk i dansk arkivpraksis. Der kan ikke gøres noget ved, at records er blevet kasseret gennem tiden, men det har betydning for arkivsubjekters adgang til egne oplysninger. Som Shepherd et al. konkluderede i forbindelse med MIRRA-projektet, er huller affødt af bl.a. kassation med til at forstærke arkivsubjekters traumer yderligere pga. den for evigt manglende viden.¹⁶⁰ Disse konsekvenser bør fremtidens arkivpraksis have in mente ved en videreudvikling af bevaringsstrategier.

6.1.2 Organisationen Danske Arkivers respons

Charlotte Broman Mølbæks og Mona Juuls bekymringer udsprang af den respons, som Organisationen Danske Arkiver (ODA) gav lovforslaget i et høringssvar. ODA, som agerer repræsentant for bl.a. kommune- og stadsarkiverne, udtalte, at de som udgangspunkt var positive over for ambitionen om et ensartet serviceniveau. De forventede dertil en øget efterspørgsel i egenaces-forespørgsler i kommunearkiverne.¹⁶¹ ODA mente imidlertid ikke, at lovforslagets indhold støttede tilstrækkeligt op om dette formål. Det er ikke overraskende, eftersom ODA længe har råbt op om nødvendigheden af en total revision af arkivloven. Som én ud af flere kritikpunkter fremhævede organisationen bl.a., at lovforslagets ambition om at gøre adgangen til fysiske records lige så nem og ubesværet som adgangen til digitale records var urealistisk. Lovforslaget tog nemlig ikke højde for, hvordan papirarkivalier ordnes. Her har arkiverne nemlig holdt sig til proveniensprincippet om at bevare arkivskaberens oprindelige orden og søgeindgange. Denne praksis har dog ikke indtænkt et hensyn til fremsøgning af

¹⁵⁸ Folketinget, “L 18 Forslag til lov om ændring af arkivloven”.

¹⁵⁹ Rostgaard, ”Archival paradigms”, s. 27-28.

¹⁶⁰ Shepherd et al., “Towards a human-centred participatory approach”, s. 310.

¹⁶¹ Organisationen Danske Arkiver, “Høringssvar til lov om revision af arkivloven” (2020). Tilgået den 20. maj 2025: <https://dkarkiver.dk/wp-content/uploads/2020/09/Hoeringssvar-fra-Organisationen-Danske-Arkiver.pdf>.

personoplysninger. Som ODA skrev, vil behandling af egenaces-sager med indhold i fysiske records derfor være en tidskrævende og omkostningsrig proces, fordi arkivarerne vil være nødt til at gennemgå adskillige arkivæsker og protokoller.¹⁶²

Af samme grund ønskede ODA også, at politikerne tog stilling til finansiering af de øgede omkostninger, som især ville påvirke de kommunale arkiver. Det fremsatte lovforslag var derfor ikke vidtrækkende nok, hvorfor organisationen ønskede en mere omfattende arkivlovsrevision, så driften af offentlige arkiver blev “mere operationel i forhold til bl.a. digitalisering og Databeskyttelsesloven.”¹⁶³ ODA pegede her på det tidligere arbejde i et arkivudvalg nedsat i 2016-2018, hvor organisationen selv var med, som havde til formål at undersøge digitaliseringens konsekvenser for arkivlovgivning. ODA ønskede bl.a. at få præciseret arkivlovens positionering over for databeskyttelsesforordningens principper. Her ville de gerne have slået fast, at dataminimering og pseudonymisering er imod arkivering i samfundets interesse. Derudover anbefalede arkivudvalget, at en ny arkivlov fastsatte, at retten til berigtigelse og begrænsning ikke gjaldt i arkivsammenhænge, da dette strider imod princippet om at bevare records i sin originale form.¹⁶⁴ Ønsket om en lovfæstet tydeliggørelse i undtagelsen af databeskyttelsesforordningens principper er ikke overraskende. Det førnævnte proveniensprincip bag bevaring af records’ oprindelige orden indebærer også, at der ikke må foretages ændringer i materialet. Dog vil en sådan lovfæstelse af begrænsninger i rettigheder til egne records med stor sandsynlighed skabe benspænd for en nytænkning af relationen mellem arkiver og arkivsubjekter. Muligheden for en større inddragelse af arkivsubjekter i beslutninger om deres egne records vil blive spærret, og loven vil således udvise en ekskluderende signalværdi. Dette vil kun fremme arkivernes enevældige magt over records. ODA's ønsker for de fremtidige rammer for arkivsubjekter er således modstridende med det personcentrerede paradigme.

6.1.3 Forskelsbehandling som konsekvens

Organisationen Danske Arkivers (ODA) skepsis over arkivlovsforslaget fik genklang i en kronik fra *Altinget* skrevet af Elisabeth Bloch, stadsarkivar ved Københavns Stadsarkiv. Hun jublede ikke med begejstring over indførelsen af egenaces i arkivloven. Tværtimod luftede

¹⁶² Organisationen Danske Arkiver, “Høringssvar”, s. 3.

¹⁶³ Ibid., s. 1.

¹⁶⁴ Ibid., s. 4-5.

hun sine bekymringer for en større forskelsbehandling trods arkivlovsændringens intentioner om at stille alle borgere lige. Tankerne bag lovforslaget var “sympatiske” ifølge Bloch, men lovforslaget gjorde intet for at rette op på en række forhold, som faktisk modarbejdede arkivlovsændringens formål.¹⁶⁵ Her fremhævede Bloch især de nuværende bevaringsregler, som primært bygger på hensynet til forskning. Bloch argumenterede imidlertid, at sådanne bevaringsformål ikke længere var tidssvarende, da både drøftelserne om egenaces og større internationale tendenser viser, at records bruges til meget mere – herunder arkivsubjekters indsigt i deres egen fortid. I samme led hæftede Bloch sig også ved ordlyden af “egne oplysninger” i lovforslaget, som peger på en holdningsændring i forhold til offentlige arkivers formål: “Går man få år tilbage, ville man ikke have talt om arkiverede personoplysninger som borgernes egne oplysninger.”¹⁶⁶ I stedet ville arkiverne eller myndighederne blive betegnet som de egentlige ejere af disse records. Bloch mente, at denne holdningsændring bør komme til udtryk i højere grad end ved blot en nyindført egenaces-bestemmelse. Den politiske opbakning til egenaces bør således også overføres til ændringer på bevaringsreglerne, så disse faktisk omfatter de records, som arkivsubjekter kunne have interesse i. Bloch lændede sig således op ad det personcentrerede paradigme, idet hun ønskede at inddrage arkivsubjekters behov i en nytænkning af dansk arkivpraksis. I samme led pegede hun på den nationale bevaringsstrategi og kravene til søgemuligheder og tilgængelighed. Bloch italesatte også problematikken i, at selvejende institutioner ikke er omfattet af afleveringspligt til offentlige arkiver.¹⁶⁷ Ydermere er det kun Rigsarkivet, som er underlagt krav om søgbare records – en søgedatabase som efter Blochs mening kun er brugervenlig for de trænede arkivbrugere. Denne afgrænsning i lov og retningslinjer burde tages til overvejelse, hvis udvidelsen af arkivsubjekters adgang til egne oplysninger skulle blive en realitet i praksis. Arkivernes forpligtelser over for arkivsubjekter skal således tydeliggøres.

Elisabeth Bloch henviser også til den førnævnte Godhavnsrapport fra 2011, som italesatte klager over “lukkede arkiver”. Det var bl.a. et opgør med denne opfattelse, at daværende kulturminister Joy Mogensen fremlagde sit forslag til ændring af arkivloven. Bloch fastslog imidlertid, at forslaget byggede på en forkert præmis: “Når det gælder borgernes adgang til oplysninger om dem selv i arkiverne, er den eneste begrænsning under de nuværende

¹⁶⁵ Elisabeth Bloch, “Stadsarkivar: Forslag til ny arkivlov forskelsbehandler borgere og kommuner”, *Altinget*, 15. april 2020. Tilgået den 19. maj 2025: <https://www.altinget.dk/kultur/artikel/stadsarkivar-forslag-til-ny-arkivlov-forskelsbehandler-borgere-og-kommuner>.

¹⁶⁶ Bloch, “Stadsarkivar: Forslag til ny arkivlov forskelsbehandler”.

¹⁶⁷ Ibid.

tilgængelighedsregler hensynet til tredjeperson.”¹⁶⁸ Forhindringerne ved at tilgå egne oplysninger skulle i stedet findes i huller og mangler i arkivsamlingerne samt den generelt vanskelige proces for ikke-trænede arkivbrugere at tilgå records i arkiverne. Med dét slog Bloch fast, at løsningen efter hendes opfattelse ville være en brugervenlig national søgebase på tværs af alle offentlige arkiver i Danmark. Ønsket om brugervenlige løsninger til at lette adgangen til records kan sammenholdes med den etiske tilgang. Michelle Caswell og Marika Cifor understregede nemlig, at arkiverne er forpligtede til at imødekomme de mange arkivsubjekter, som ikke har forudsætningerne for at tilgå arkiverne selv.¹⁶⁹

Bloch henviste til nogle konkrete udfordringer ved lovforslaget, som ville lede til forskelsbehandling. Først og fremmest gjaldt lovforslaget kun offentlige arkiver. Derudover tog lovforslaget ikke højde for kommunernes forskellige tilgange til records. Denne manglende ensartethed ville også bevirke en forskel i det nye serviceniveau, som lovforslaget fremlagde. Her bliver Rigsarkivet kompenseret i modsætning til de kommunale arkiver. Konsekvensen heraf er, at de kommuner, som har oprettet egne arkiver, selv skal dække omkostninger til forespørgsler på oplysninger, mens de kommuner, som i stedet afleverer til Rigsarkivet, fritages herfor ved at blive dækket gennem Rigsarkivets compensation.¹⁷⁰ Denne problematik får efter min mening ikke kun konsekvenser for de kommunale arkiver. Jeg vil argumentere, at arkivsubjekterne også rammes indirekte, hvis det pågældende kommunearkiv er begrænset i midler og ressourcer til at levere den service og vejledning, som lovforslaget lagde op til. Arkivsubjekternes adgang til egne oplysninger er således varierende fra kommune til kommune, hvilket selvsagt ikke understøtter lovforslagets hensigt med lige adgang til egne oplysninger. Bloch mente, at lovforslaget med egenaces burde skrottes. Indførelsen af egenaces var, ifølge Bloch, mere til pynt end til reel gevinst grundet det tabte materiale gennem tiden: “I den udstrækning, som kulturministerens forslag til ændring af arkivloven har til hensigt at hjælpe børnehjemsbørn, der var anbragt fra 1950’erne og frem, er der næppe meget at hente.”¹⁷¹ I stedet burde mere dybdegående arbejde med de reelle udfordringer, herunder arkivsubjekters adgang til egne oplysninger, igangsættes for at formulere et nyt forslag til ændring af arkivloven. I dette arbejde lagde Bloch op til tre emner, som bør indgå som overvejelser: tidssvarende bevaringsbestemmelser, et brugervenligt fælles nationalt registrering- og søgesystem, samt krav om, at alle bevaringsværdige records afleveres til et

¹⁶⁸ Bloch, “Stadsarkivar: Forslag til ny arkivlov forskelsbehandler”.

¹⁶⁹ Caswell og Cifor, “From Human Rights to Feminist Ethics”, s. 36.

¹⁷⁰ Bloch, “Stadsarkivar: Forslag til ny arkivlov forskelsbehandler”.

¹⁷¹ Ibid.

offentligt arkiv. Med sidstnævnte ville arkivlovens anvendelsesområde udvides til også at omfatte de selvejende institutioner, der på den ene eller anden måde udfører væsentlige funktioner på offentlige myndigheders vegne. Bloch ønskede derfor en arkivlov, som i højere grad letter arkivsubjekters adgang til egne records.¹⁷² En yderligere inddragelse af arkivsubjekter i beslutninger om disse records sætter hun imidlertid ikke ord på i kronikken, hvorfor hendes bud på en revideret arkivlov vil fastholde den nuværende magtrelation mellem arkiver og arkivsubjekter.

6.1.4 Opsamling

Tankerne bag indførelsen af egenaces udspringer primært ud fra en rettighedsbaseret tankegang om, at adgangen til egne oplysninger i arkiverne bør være en individuel ret. Politikerne havde imidlertid sagen om Godhavnsdrengene i tankerne, og den udviste omsorg for disse arkivsubjekter prægede lovforslaget i en etisk retning.¹⁷³ Men hvilken relation mellem arkiver og arkivsubjekter affødes af lovforslaget? Praktikere som Organisationen Danske Arkiver (ODA) og Elisabeth Bloch anså ikke indførelsen af egenaces som fyldestgørende for arkivsubjekters rettigheder. Bloch slog fast, at en revideret arkivlov med nye nationale bevaringsstrategier ville være en nødvendighed for at tilgodese holdningsændringen om, at personoplysninger tilhører den pågældende borger og ikke myndighederne og arkiverne.¹⁷⁴ Derudover fremhævede Bloch behovet for større brugervenlighed i arkiverne med et konkret forslag om et fælles nationalt registrering- og søgesystem.¹⁷⁵ Bloch og ODA var enige i, at undladelsen af selvejende institutioner i arkivloven var problematisk i forhold til en lige adgang til egne records. Selvom de sammen udpegede nogle reelle problemer for adgangsmulighederne til egne records og gav nogle konkrete bud på løsningsmuligheder, talte de ikke for en decideret udvidelse af rettigheder til arkivsubjekter. Og i realiteten var den politiske diskurs heller ikke nået så langt, når vi ser ud over de fine ord om rettigheder, frihed og hensynet til tidligere anbragte.

Indførelsen af egenaces er i min optik ikke revolutionerende for arkivsubjekters rettigheder. Som politikerne påpegede, fik langt de fleste arkivsubjekter godkendt ansøgninger

¹⁷² Bloch, "Stadsarkivar: Forslag til ny arkivlov forskelsbehandler".

¹⁷³ Folketinget, "L 18 Forslag til lov om ændring af arkivloven".

¹⁷⁴ Bloch, "Stadsarkivar: Forslag til ny arkivlov forskelsbehandler".

¹⁷⁵ Ibid.

til egne oplysninger før indførelsen af egenaces.¹⁷⁶ Juridisk set stillede lovforslaget derfor ikke arkivsubjekter meget stærkere end før. Ikke desto mindre sendte det nye retskrav en vigtig signalværdi til arkivsubjekter og omverden om deres ret til adgang til egne oplysninger. Men så rakte arkivsubjekters rettigheder heller ikke videre end dét. Retskravet er begrænset til adgang. Arkivsubjekter inddrages stadig ikke i skabelsen, bevaringen og brugen af records. Selvom intentionerne bag egenaces følger det personcentrerede paradigme, er virkeligheden en anden. Yderligere tiltag gennem en ny arkivlovsrevision kunne være løsningen. Elisabeth Bloch fremhævede bl.a. en ny national bevaringsstrategi, hvor der ved bevaringsvurderinger også skulle tages hensyn til fremtidige arkivsubjekter, som af forskellige grunde har behov for indsigt i egne records.¹⁷⁷ Men Bloch og ODA's ønsker til en ny arkivlov pegede ikke just mod en total omvæltning af det enevældige magtforhold, som dansk arkivpraksis gennem tiden har udvist. Øget brugervenlighed og en mere ensartet praksis i arkiverne vil være fordelagtige for arkivsubjekter i forhold til adgangsforhold, men tiltagene vil næppe bidrage til en følelse af ejerskab. Ligeledes blev fremtidens recordkeeping ikke italesat i drøftelserne om egenaces. Dette ville ellers have været en oplagt måde at tænke arkivsubjekterne med ind i de fremadrettede processer omkring skabelsen af records. På den måde var indførelsen af egenaces og praktikernes respons fortsat forankret i det traditionelle arkivfaglige synspunkt om records som værende arkiver og myndigheders ejendom. Men hvad med de faktiske arkivsubjekters respons? I trit med det personcentrerede paradigme, vil jeg nu lade arkivsubjekterne komme til orde ved en undersøgelse af omfanget og baggrunden for deres behov for indsigt i egne records.

6.2 Arkivsubjekterne og deres behov

Hvad blev resultatet af indførelsen af egenaces? Som redegjort forventede Organisationen Danske Arkiver (ODA) en øget efterspørgsel på indsigt i egne records, mens Elisabeth Bloch og politikerne bag arkivlovsændringen ikke mente, at egenaces-bestemmelserne ville gøre en større forskel i antallet af sager i praksis. ODA fik imidlertid ret. Retskravet og debatten herom udsendte som før nævnt en vigtig signalværdi for arkivsubjekters ret til egne records, hvilket tog fart ude i landet. Arkiverne blev lagt ned med forespørgsler og rundede i 2023 hele 61.000 henvendelser. Det overgik med længder Rigsarkivets egne forventninger om cirka 2000

¹⁷⁶ Folketinget, "L 18 Forslag til lov om ændring af arkivloven".

¹⁷⁷ Bloch, "Stadsarkivar: Forslag til ny arkivlov forskelsbehandler".

egenacces-sager årligt. Arkiverne havde svært ved at følge med – især i forhold til de mere komplekse sager om f.eks. anbringelser. Det betød, at den lovbestemte svartid på 15 dage i mange tilfælde ikke blev overholdt, og flere borgere oplevede derfor ventetider på mere end 12 måneder. Men hvad ønskede borgerne egentlig at få svar på? Som arkivlovsændringen lagde op til, har mange af henvendelserne drejet sig om tidligere anbragte, der ønsker svar om deres opvækst. Ligeledes har mange også ønsket indsigt i faderskabssager og patientjournaler for blot at nævne et par eksempler. Og så er der det store antal af henvendelser om udlevering af tabte eksamenspapirer samt ønsker om at få oplyst sit præcise fødselstidspunkt med henblik på personlige horoskoper.¹⁷⁸ I Rigsarkivets årsrapport fra 2024 observeres der også stigende antal henvendelser om indsigt i adoptionssager. Derudover peger årsrapportens udlægning af den generelle udvikling i antallet af afsluttede egenacces-sager på en begyndende stabilisering.¹⁷⁹

Ser vi bort fra henvendelserne om eksamensbeviser og fødselstidspunkter, tegner der sig et billede af en bestemt målgruppe i vokseværk – nemlig borgere, som med arkivlovsændringen har fået øjnene op for arkivernes potentiale i forhold til at søge svar om deres opvækst. Det handler ikke kun om anbringelser – hvor man blev anbragt og hvorfor – men også generelt om ens rødder, som faderskabs- og adoptionssagerne understreger. Vi ser derfor en dansk tendens lig med de britiske erfaringer i MIRRA-projektet, hvor huller i opvæksten forsøges udfyldt ved brug af arkiverne som led i identitetsdannelsen.¹⁸⁰ Dermed har vi at gøre med en voksende gruppe af arkivbrugere, som har til fælles, at de selv er arkivsubjekter i offentlige records. Men hvad er disse arkivsubjekters egentlige behov, når de kræver indsigt i egne personoplysninger i arkiverne? I artiklen “Journalens potentialer: konstruktioner af og møder med journalsager i børneforsorgens regi” (2017) undersøgte Cecilie Bjerre, Jacob Knage Rasmussen og Stine Grønbæk Jensen relationen mellem arkivsubjekter og records i forhold til børnehjemssager.¹⁸¹ De italesatte et paradoks i, at tidligere anbragte er nogle af de mest veldokumenterede af myndighederne, men alligevel oplever mange en begrænset indsigt i deres opvækst og historie.¹⁸² Her kan records være en stor hjælp for arkivsubjekters identitetsdannelse, idet indholdet heri kan være med til at skabe en mening og sammenhæng i deres anbringelser.¹⁸³ I de seneste år har der også været iværksat en række

¹⁷⁸ Søgaard: “60.000 henvendelser på to år”.

¹⁷⁹ Rigsarkivet, “Rigsarkivets årsrapport for 2024”, s. 15. Tilgået den 14. maj 2025: <https://www.rigsarkivet.dk/om-os/strategi/beretninger-og-rapporter/>.

¹⁸⁰ Sexton et al., “Relational and person-centered approaches”, s. 9.

¹⁸¹ Bjerre et al., “Journalens potentialer”.

¹⁸² Ibid., s. 76.

¹⁸³ Ibid., s. 78.

historiske udredninger, som kan pege på nogle af de medvirkende faktorer til den øgede efterspørgsel. Jeg vil nu fremlægge disse udredninger i forhold til en undersøgelse af den betydning, som records har for de pågældende arkivsubjekter.

6.2.1 Udredningsarbejdets potentialer

Den førnævnte Godhavnsrapport var den første danske undersøgelse af overgreb og omsorgssvigt mod børn på børnehjem i det 20. århundrede.¹⁸⁴ I 2020 var opmærksomheden omkring Godhavnsrapporten med til at bane vejen for en ny historisk udredning om de grønlandske børn, der blev sendt til Danmark i 1951 som et forsøg på at gøre dem ‘danske’.¹⁸⁵ I 2022 kom også en historisk udredning, som undersøgte svigt og overgreb mod børn, unge og voksne anbragt i særforborgens institutioner i 1933-1980.¹⁸⁶ Alle udredninger har til fælles, at de kombinerer indholdet i records med arkivsubjekters perspektiver i form af f.eks. interviews og selvbiografier. Denne tilgang kommenteres i udredningen om de grønlandske børn, hvor forskerne påpeger, at myndighedernes records skal betragtes som et “produkt, af hvad man har fundet væsentligt at notere og rapportere”.¹⁸⁷ Derfor er sådanne records ikke en garanti for, at alt, som skete, blev noteret, og børnenes oplevelser af deres opvækst kan heller ikke læses ud fra disse kilder. Det sidstnævnte skal ifølge forskerne i stedet læses i erindringerne, som ellers har været anset som en svag kilde pga. den distancerede afstand og det subjektive synspunkt. Det er imidlertid ikke forskernes holdning i forbindelse med udredningsarbejdet:

“Netop afstanden og børnenes personlige fortællinger er imidlertid en styrke (...) om forsøgets efterfølgende konsekvenser og betydning *for børnene*. Dels giver de ellers ikke tilgængelige oplysninger om børnenes videre liv. Dels, og vigtigst, får børnene her en stemme til at fortælle om, hvilke forhold i deres opvækst, der står som mest betydningsfuldt for dem.”¹⁸⁸

¹⁸⁴ Rytter, *Godhavnsrapporten*, s. 13.

¹⁸⁵ Einar Lund Jensen et al., *Historisk udredning om de 22 grønlandske børn, der blev sendt til Danmark i 1951* (Social- og Boligministeriet, 2020), s. 1. Tilgået den 18. maj 2025: https://www.sm.dk/media/8409/historisk_udredning_groenlandske_boern_nov2020_t.pdf.

¹⁸⁶ Klaus Petersen et al., *Historisk udredning vedrørende børn, unge og voksne anbragt i særforborgens institutioner 1933-1980* (Danmarks Forsorgsmuseum og Social- og Eldreministeriet, 2022). Tilgået den 18. maj 2025: https://www.sm.dk/Media/638482605691942961/Historisk_udredning_UA.pdf.

¹⁸⁷ Jensen et al., *Historisk udredning om de 22 grønlandske børn*, s. 5.

¹⁸⁸ Ibid.

Udredningen fra 2022 udtrykker også potentialet ved arkivsubjekternes medvirken, idet de anbragte kommer “direkte til orde i en mere fri og ubunden kontekst.”¹⁸⁹ Denne medvirken er et længe ønsket behov hos arkivsubjekterne. Godhavnsrapporten italesatte den følelse af usynlighed – nærmest samfundsudstødelse – som mange tidligere anbragte stadig føler i dag. At vokse op på et børnehjem har længe været tabuiseret, hvilket har haft konsekvenser for de tidligere anbragtes muligheder for at bearbejde eventuel omsorgssvigt og misbrug: “Børnehjemsbørn er som udgangspunkt sjældent eller aldrig blevet hørt i barndommen, og de er blevet mødt med mistro og afvisning, hvis de har forsøgt at fortælle om overgrebene.”¹⁹⁰ Paradoksalt nok har ingen indtil videre sat spørgsmålstejn ved troværdigheden af indholdet i records brugt til udredningerne. Udredningerne har derfor haft som effekt at mindske mistilliden til de tidligere anbragtes fortællinger, hvorfor de har tjent som en form for opnåelse af retfærdighed.¹⁹¹

Udredningernes metodiske tilgang gav ydermere ikke anledning til stærkt modstridende fortællinger. I udredningen af de grønlandske børn skriver forskerne, at der findes små uoverensstemmelser i detaljerne, men overordnet set rummer både records og arkivsubjekternes fortællinger de samme historier – blot fra forskellige synspunkter.¹⁹² Med udredningerne vokser en ny opfattelse af arkiverne som et sted, der kan hjælpe mennesker – akkurat som det personcentrerede paradigme efterstræber.¹⁹³ Records er ofte det eneste materielle levn om de anbragtes opvækst, og de spiller således en altafgørende rolle for arkivsubjekternes mulighed for en forståelse af fortidens begivenheder.¹⁹⁴ Ligestillingen mellem arkivsubjekters erindringer og records udarbejdet af datidens myndigheder er væsentlig for forskningens syn på arkivsubjekters rettigheder. Selvom forskningens anerkendelse af arkivsubjekternes behov næppe vil gøre en direkte forskel for den danske arkivpraksis, sender udredningerne efter min mening et vigtigt signal udadtil om værdien i arkivsubjekters perspektiver. Dertil udgør ligestillingen af perspektiver et nyt emancipatorisk potentiale for de tidligere anbragte, hvor deres anmærkninger til records i udredningerne bidrager til en sikring af de anbragtes stemmer ved fremtidens socialhistoriske undersøgelser.¹⁹⁵ Det er således muligt, at effekten af udredninger kan bidrage til en forskydning af magtrelationen mellem

¹⁸⁹ Petersen et al., *Historisk udredning vedrørende børn, unge og voksne*, s. 25.

¹⁹⁰ Rytter, *Godhavnsrapporten*, s. 18.

¹⁹¹ Rostgaard, “Archival paradigms”, s. 35-36.

¹⁹² Jensen et al., *Historisk udredning om de 22 grønlandske børn*, s. 5.

¹⁹³ Sexton et al., “Relational and person-centered approaches”, s. 7.

¹⁹⁴ Bjerre et al., “Journalens potentialer”, s. 84.

¹⁹⁵ Ibid., s. 91.

arkiver og arkivsubjekter således, at arkiverne påtager sig en mere støttende rolle overfor arkivsubjekter i trit med Terry Cooks 'community'-paradigme og de personcentrerede tilgange.

6.2.2 Udfordringerne i mødet med arkiverne

Udredningerne fremhæver nogle af de udfordringer, som arkivsubjekter kan opleve i mødet med arkiverne. For børnehjemmenes og særforborgens institutioners vedkommende, ligger deres records typisk fordelt rundt omkring på stadsarkiver, lokalarkiver og Rigsarkivet. Nogle af disse institutioner vælger også at beholde dele af materialet selv.¹⁹⁶ Det er netop denne problematik, som Organisationen Danske Arkiver (ODA) og Elisabeth Bloch italesatte i forhold til de selvejende institutioners manglende afleveringspligt. Hvis institutionerne har afleveret materialet til de offentlige arkiver, er det desuden sjældent ordnet og registreret på overskuelig vis.¹⁹⁷ For arkivsubjekterne, som omtales i disse records, kan det derfor være en vanskelig og nærmest umulig opgave at finde hoved og hale i placeringen af deres oplysninger.¹⁹⁸ Materialet i sig selv opleves også som meget spredt. Arkivsubjekters indtryk bliver således, at fortidens sagsbehandling og beslutninger i en vis grad blev foretaget ud fra mundtlige samtaler, som aldrig blev nedfældet og arkiveret. Dertil har forskellige arkiveringspraksisser betydet kassering af records indeholdende personoplysninger.¹⁹⁹ Det giver tilsammen huller og mangler i den arkiverede kronologi, som bliver svær for arkivsubjektet at forholde sig til. Internationale erfaringer har desuden vist, at der er mange tilfælde, hvor tidligere anbragte slet ikke kender til eksistensen af egne records.²⁰⁰ Dette har sandsynligvis sammenhæng med den manglende oplysningspligt om aflevering af records til offentlige arkiver. Af den grund overvejer nogle arkivsubjekter selvsagt slet ikke at søge indsigt efter egenaces.²⁰¹

En anden udfordring i mødet med egne records er forståelsen af indholdets tilblivelse og udformning. Fordi records har status som officielle dokumenter nedfældet af officielle myndigheder, har arkivsubjekterne tendens til at overvurdere potentialet ved records. Bjerre et al. skrev, at de tidligere anbragte ofte endte med at tillægge sådanne records "en hel særlig

¹⁹⁶ Bjerre et al., "Journalens potentialer", s. 83-84.

¹⁹⁷ Rytter, *Godhavnsrapporten*, s. 35.

¹⁹⁸ Bjerre et al., "Journalens potentialer", s. 84.

¹⁹⁹ Jensen et al., *Historisk udredning om de 22 grønlandske børn*, s. 4.

²⁰⁰ Bjerre et al., "Journalens potentialer", s. 84.

²⁰¹ Ibid.

autoritet og sandhedsværdi”.²⁰² Når indholdet i disse records ikke lever op til arkivsubjekternes forventninger, kan det i værste fald forværre følelsen af magtesløshed og fodre en forestilling om, at ‘systemet’ skjuler eller manipulerer historien.²⁰³ Arkivsubjekterne har nemlig sjældent forudsætninger for at forstå den socialhistoriske kontekst for tilblivelsen af sådanne records. I børne- og særforsorgens tidlige dage, byggede recordkeeping på et ulige magtforhold, eftersom børneværnene bestod af repræsentanter fra det bedre borgerskab, mens byens fattigste familier oftest udgjorde arkivsubjekterne. Indsamlingen af dokumentation skete således på baggrund af et kulturmøde mellem classeskel, som også kom til udtryk i indholdet i records.²⁰⁴ I samme led henviste Bjerre et al. til forskeren Kristine Alexander, som har fremhævet nogle generelle fællestræk i arkivdannelsen. Alexander fastslog nemlig, at arkiverne er en refleksion af eksisterende magtforhold, hvori arkivernes indhold bl.a. privilegerer de skrevne ord over det visuelle, mundtlige og materielle, de elitære perspektiver over arbejderklassens perspektiver samt voksne perspektiver over børn og unges.²⁰⁵ Traditionen for ikke at lade de anbragte komme til orde ved recordkeeping er i min optik således en afspejling af magtforholdet i ikke alene forvaltningen, men også i arkivpraksis. Over for arkiverne har arkivsubjekter historisk set ikke haft noget at sige i forhold til arkivdannelse, hvoraf konsekvensen bliver et tab af ejerskab over egne oplysninger.

Bjerre et al. konkluderer, at records ikke er neutrale trods deres betegnelse som officiel dokumentation. I stedet har de haft en formativ funktion. Gennem bl.a. sprogbrug, har records været med til at konstruere og fastholde samfundsklasser, hvorfor de som kilder afspejler datidens kulturelle, sociale og institutionelle forhold.²⁰⁶ Disse konklusioner er i overensstemmelse med Sexton et al.’s (2023) analyse af MIRRA-projektet, hvor den vanskelige forståelse af kontekst bliver til en afspejling af de tidligere anbragtes magtesløshed og manglende selvbestemmelse.²⁰⁷ Magtubalancen, som påvirkede datidens recordkeeping, bliver således genfødt i arkivsubjekters møde med egne records. Under samtaler med forskellige arkivsubjekter, oplevede Bjerre et al., at mange i dag efterspørger en forklaring af deres records. Det kan dreje sig om helt lavpraktiske aspekter ved de pågældende records – hvordan skal en bestemt kildetype læses? Men det kan også handle om rene eksistentielle behov – hvorfor blev de overhovedet anbragt? Med hjælp fra trænede arkivarer og historikere, kan

²⁰² Bjerre et al., “Journalens potentialer”, s. 89.

²⁰³ Ibid., s. 89-90.

²⁰⁴ Ibid., s. 79-80.

²⁰⁵ Ibid., s. 80.

²⁰⁶ Ibid., s. 81.

²⁰⁷ Sexton et al., “Relational and person-centered approaches”, s. 9.

arkivsubjekter bedre forstå indholdets kontekst og acceptere, at records ikke indeholder sandheden om dem, men i stedet udviser datidens syn gennem det institutionelle perspektiv.²⁰⁸

6.2.3 Opsamling

Rekordmange har siden 2021 gjort brug af retskravet til egenaces, hvoraf et stort antal af henvendelser har omhandlet tidligere anbringelser samt andre begivenheder og oplysninger knyttet til opvækst og identitet.²⁰⁹ Vi ser dermed, at indførelsen af egenaces er med til at imødekomme et stort behov for indsigt i egne oplysninger. Denne tendens er sigende for betydningen af arkivsubjekters rettigheder. De mange forespørgsler taler ind i et grundlæggende behov for at vide, hvad myndighederne har dokumenteret om de pågældende arkivsubjekter gennem tiden. Om arkiverne vil det eller ej, peger fremtidig brug af records på nødvendigheden af implementering af personcentrerede tiltag i arkivpraksis. Historiske udredninger har påvist, hvordan adgangen til records i høj grad bidrager til arkivsubjekters forståelse for deres opvækst. Det understreger det uforløste potentiale i at nyfortolke arkivernes rolle i overensstemmelse med Terry Cooks 'community'-paradigme og de personcentrerede tilgange. Kombinationen af kilder og arkivsubjekters erindringer i udredningsarbejdet har bevist værdien i et samspil af flere perspektiver. Forskningens orientering mod arkivsubjekter som vigtige historiske kilder kan efter min mening være et vigtigt spadestik for en fremadrettet større inddragelse af arkivsubjekter – også i arkivpraksis.

Tendensen demonstrerer endvidere, at en rettighedsbaseret tilgang ikke kan stå alene. Effekten af inddragelsen af arkivsubjekter er nemlig i overensstemmelse med de etikbaserede ambitioner om social inklusion. Som Michelle Caswell og Marika Cifor argumenterer for i teoretiseringen af radikal empati, bør arkivsubjekters perspektiver og behov tænkes ind i arkivers brug af records.²¹⁰ Det vil bl.a. betyde et opgør med fastholdelsen af datidens magtforhold, hvis arkivsubjekter i højere grad kan komme til orde samt nå til accept af, at arkiverne ikke indeholder den fulde sandhed. Hvis arkivsubjekterne skal tildeles en større stemme i fremtidens records, vil det dog være nødvendigt med nye tiltag, der efterstræber idealet om at inddrage arkivsubjekter i beslutninger vedrørende deres egne records.

²⁰⁸ Bjerre et al., "Journalens potentialer", s. 91.

²⁰⁹ Søgaard: "60.000 henvendelser på to år".

²¹⁰ Caswell og Cifor, "From Human Rights to Feminist Ethics", s. 36.

De adgangsrelaterede udfordringer kræver først og fremmest, at arkivsubjekter bliver mere bevidste om eksistensen af records og disses værdi. Tilmed er der behov for mere hjælp og støtte til arkivsubjekterne end blot en lovfæstet egenaces-bestemmelse, hvis de skal kunne overskue at navigere i arkiverne. Hjælpen skal både indebære fremsøgning og adgang samt en forklaring og tolkning af indholdet og dets socialhistoriske kontekst. Der vil også være tilfælde, hvor arkivsubjekter vil få brug for hjælp til at bearbejde selve indholdet – og i forlængelse heraf også bearbejdning af de egentlige begivenheder, som den pågældende oplevede i sin barndom. En sådan hjælp ligger i tråd med Caswell og Cifors radikale empati, men i praksis har de danske arkiver næppe kompetencerne til at varetage den type omsorgsrolle. Det vil kræve en helt anden faglighed. Imidlertid kan arkivers øgede bevidsthed om den sårbare målgruppe være en start. Jeg vil nu bevæge mig videre til en undersøgelse af et aktuelt igangværende tiltag, som forsøger at tage hånd om arkivsubjekters udfordringer ved adgangen til egne records.

6.3 Retten til egen historie

Et igangværende tiltag for at afhjælpe nogle af udfordringerne ved arkivsubjekters møde med arkiverne er projektet ‘Retten til egen historie’. Projektet er et tværfagligt samarbejde mellem Forsorgsmuseet, Rigsarkivet, Københavns Professionshøjskole og TABUKA (Landsforeningen for nuværende og tidligere anbragte), der opstod i foråret 2022.²¹¹ Formålet med projektet er at hjælpe nuværende og tidligere anbragte med at finde deres børnesagsakter samt læse og bearbejde indholdet. Derudover stræber projektet efter at udvikle nye måder at arbejde med skriftlighed og inddragelse af subjekter i fremtidens recordkeeping.²¹² Allerede under dets første leveår modtog ‘Retten til egen historie’ 130 henvendelser fra tidligere anbragte, og målet er at hjælpe i omegnen af 500 mennesker inden projektets udgang i 2026.²¹³ Projektleder og ansat ved Forsorgsmuseet, Jacob Knage Rasmussen, udtalte om projektets vigtighed, at hjælpen fra ‘Retten til egen historie’ er en stor tryghed for de tidligere anbragte, idet de bedre sikres, at de kommer hele vejen rundt og finder så meget som muligt til at stykke et livsforløb sammen. Arkiverne er hjælpsomme, men Rasmussen har bidt mærke i, at de kommunale arkiver ikke er lige så godt klædt på til egenaces-opgaven som Rigsarkivet. Det

²¹¹ Søgaard, “60.000 henvendelser på to år”.

²¹² Retten til egen historie, “Om Retten til egen historie”. Tilgået den 23. maj 2025, <https://rettentilegenhistorie.dk/>.

²¹³ Søgaard, “60.000 henvendelser på to år”.

bevirker, at praksis ikke er ensartet, og arkivsubjekter har derfor ikke den samme reelle adgang til egne oplysninger.²¹⁴ Praksis afspejler således den forskelsbehandling, som også blev påpeget ved overvejelserne bag egenaces-bestemmelsen. Derfor er projektets målgruppe ikke alene de anbragte, men også de arkiver og kommuner, som behandler egenaces-sager.²¹⁵

6.3.1 De forskellige delprojekter

‘Retten til egen historie’ består af otte delprojekter, som alle ledes af de forskellige samarbejdspartnere. Delprojekt 1 handler om information om rettigheder og muligheder for støtte. Københavns Professionshøjskole har her ansvaret for at udvikle tematiske podcasts, hvor tidligere anbragte deler deres erfaringer med at søge adgang til egne records og i samme omgang forklarer om arkivsubjekters rettigheder og støttemuligheder. Delprojekt 2 hedder ‘De anbragtes Danmarkskort’, hvor Rigsarkivet har til ansvar at udvikle en kortbaseret adgang til de mange institutioner med oplysning om, hvilke records er bevaret samt hvor de kommunale anbringelsessager skal findes. Ligeledes er Rigsarkivet ansvarlig for delprojekt 3, som handler om udarbejdelsen af en udvidet arkivvejledning til tidligere anbragte. Vejledningen skal bl.a. indeholde oplysninger om placeringen af arkivsubjekters sager samt tjene som en forventningsafstemning mellem arkiver og arkivsubjekter i forhold til, hvad sagsakternes form og indhold kan bidrage med. Delprojekt 4, der ledes af Forsorgsmuseet, går på opbygning af et netværk af hjælpere til at understøtte nuværende og tidligere anbragtes fremsøgning og læsning af sagsakters indhold. Landsforeningen TABUKA har ansvaret for delprojekt 5, som sigter efter at yde terapeutiske samtaler gennem individuel støtte og samtalegrupper. Forsorgsmuseet leder delprojekt 6, som handler om en iværksættelse af supplerende fortællinger i samarbejde med Rigsarkivets indsamlingsenhed. Disse supplerende fortællinger udgør de anbragtes egne perspektiver og rettelser til sagsakternes indhold. Hensigten er, at fortællingerne fremadrettet skal bevares ved Rigsarkivet som modfortællinger til ‘systemets’ narrativer. Delprojekt 7, ledet af Københavns Professionshøjskole, handler om fremtidens skriftlige dokumentation- og sagsudleveringspraksis. Skriftligheden i sagsbehandling om børn og unge skal udføres med respekt, så subjekterne ikke anser sig selv som et problem ved fremtidig læsning. Derudover skal børn og unge inddrages i den løbende recordkeeping ved f.eks. muligheden for tilføjende kommentarer i statusrapporter. Sidst, men ikke mindst, leder Københavns Professionshøjskole

²¹⁴ Søgaard, “60.000 henvendelser på to år”.

²¹⁵ Retten til egen historie, “Om projektet: Målgrupper og formål”.

delprojekt 8 om kommuners arbejde med at give indsigt i børnesagsakter. Sagsbehandlere modtager aktindsigtsbegæringer i hobetal, og de oplever tvivl om, hvem der må tildeles aktindsigt, hvad der skal ekstraheres osv. Delprojekt 8 sigter derfor efter udarbejdelse af hjælperedskaber til kommuner og har derfor sager med yngre (tidligere) anbragte, som stadig har sagsakter liggende i kommunen, som det primære fokus.²¹⁶

6.3.2 Opsamling

‘Retten til egen historie’ forsøger først og fremmest at imødekomme de udfordringer ved adgang til egne records, som Organisationen Danske Arkiver (ODA), Elisabeth Bloch og udredningerne fremlagde. Tiltag som mere pædagogiske arkivvejledninger, De anbragtes Danmarkskort og et øget informationsniveau om rettigheder er alle sammen tiltag, som gør adgangen til arkiverne mere brugervenlige. Derudover har ‘Retten til egen historie’ nogle fællestræk med det britiske MIRRA-projekt. Fokus er ikke udelukkende forbedring af adgangsmulighederne til records, men også en forbedring i de forbundne praksisser med journalisering og arkivering, som MIRRA-projektet lod sig udvide til at omfatte.²¹⁷ Forskningen i MIRRA-projektet italesatte en nytænkning af sagsbehandling som en “caring and loving activity”.²¹⁸ Som ‘Retten til egen historie’ selv skriver på deres hjemmeside, er ambitionen at hjælpe nuværende og tidligere anbragte med fremsøgning og læsning af records samt “inspirere til nye måder at arbejde med skriftlighed og inddragelse på i nutidens børne- og ungesager.”²¹⁹ Tiltagene italesætter imidlertid ikke en gennemgribende omvæltning af den eksisterende arkivpraksis, men har i stedet til formål at understøtte og forbedre de måder, arkiverne allerede gør tingene på. Her forholder ‘Retten til egen historie’ sig mere tilbageskuende og traditionel i sin tilgang, mens projektets britiske pendant i MIRRA-projektet kigger mere mod fremtiden i forhold til en nytænkning af records og deres livscyklus. De mest skelsættende forslag efter min mening går på inddragelsen af både nuværende og fremtidige arkivsubjekter gennem indsamling og bevaring af supplerende fortællinger samt en muliggørelse for deres input til igangværende sagsbehandling i delprojekterne 6 og 7. Kombinationen af flere perspektiver er med til at imødekomme arkivsubjekters behov for at

²¹⁶ Retten til egen historie, “Om projektet: Otte delprojekter”. Tilgået den 23. maj 2025, <https://rettentilegenhistorie.dk/om-projektet/otte-delprojekter/>.

²¹⁷ Shepherd et al., “Towards a human-centred participatory approach”, s. 308.

²¹⁸ Sexton et al., “Relational and person-centered approaches”, s. 11.

²¹⁹ Retten til egen historie, “Om Retten til egen historie”.

kunne dele deres oplevelse af begivenheder og opvækstforhold. Hermed kommer det personcentrerede paradigme til udtryk.²²⁰ Til gengæld sigter ingen af de otte delprojekter efter at give arkivsubjekterne yderligere rettigheder til deres egne records. Det er fortsat myndighederne og arkiverne, som har det sidste ord ved beslutninger vedrørende records. Af den grund rykker 'Retten til egen historie' efter min vurdering ikke synderligt på dansk arkivpraksis og relationen mellem arkivsubjekter og arkiver.

6.4 Sammenfatning

De juridiske rammer for arkivsubjekters rettigheder over egne records er primært baseret ud fra den rettighedsbaserede tilgang om tildeling af ligestillede individuelle rettigheder. Adgangen via egenaces er et lovfæstet retskrav affødt af politiske idealer om lige adgang til egne oplysninger ud fra et princip om frihed. Den primære katalysator for retskravet har imidlertid været bølgen af tidligere børnesager, som har sat skub i en generel tendens til at prioritere arkivsubjekters behov højere end nogensinde før. Empati for tidligere anbragte som arkivsubjekter leder derfor an i en etkbaseret tankegang bag behovet for egenaces. Arkivpraksis har imidlertid ikke fulgt med egenaces-bestemmelserne, idet adgangen til egne records fortsat har været besværliggjort af bevaringsprincipper samt undladelse af selvejende institutioners pligt til aflevering af records. Arkivloven italesætter blot, hvad der skal bevares, og ikke hvordan det skal bevares. Dertil tilgodeser bevaringsprincipperne ikke hensynet til arkivsubjekters behov for indsigt i egne records. Manglen på en ensartet praksis er ydermere med til at skævvride adgangsforholdene ude i de mange arkiver. Udfordringerne med adgang er imidlertid svære at rykke på i praksis, medmindre der foretages indgribende forandringer med en mere omfattende ny arkivlov samt udstedelsen af konkrete retningslinjer. Jeg vil argumentere for, at den besværede adgang til records udfordrer den generelle tillid, som befolkningen nærer til forvaltningen, herunder arkiverne. Det gælder især sårbare og marginaliserede grupper som f.eks. tidligere anbragte, der i forvejen kan føle mistro til 'systemet' for den berøring, de allerede har haft med velfærdsstaten.

Organisationen Danske Arkiver (ODA), Elisabeth Bloch og 'Retten til egen historie' har bidraget med konkrete løsningsmuligheder i form af forbedrede søgeredskaber, databaser, forbedrede arkivvejledninger osv. Ligeledes vil en bevidsthed om egne rettigheder samt

²²⁰ Sexton et al., "Relational and person-centered approaches", s. 7.

bestræbelserne på en forventningsafstemning i mødet med records være en hjælp hvad angår arkivsubjekters adgang. Erfaringerne fra udredningerne samt delprojekterne 7 og 8 tillægger endvidere en stor værdi i ligestillingen af indholdet i myndigheders records og arkivsubjekters erindringer. Denne form for inddragelse opfylder mange arkivsubjekters behov for at føle sig inkluderet og hørt, hvilket er i trit med Michelle Caswell og Marika Cifors teoretisering.²²¹ Ligeledes kan disse tiltag anses som i overensstemmelse med Sexton et al.'s (2018) sociale kontrakt, der bygger på en gensidig aftalt forventningsafstemning af oplysningernes brug og styring.²²² At få sin stemme med i sagerne bidrager til en øget oplevelse af ejerskab. Af de grunde argumenterer jeg for, at der er et udpræget behov for en nytænkning af proveniensbegrebet i dansk arkivpraksis. Parallelle provenienser kan være en mulighed for at afhjælpe den mistro, som tidligere anbragte oplever i mødet med records om dem selv. Dét i sig selv vil skabe bedre rammer for en mere balanceret relation mellem arkivar og arkivsubjekt, hvor arkivsubjekter i højere grad tildeles fælles rettigheder over egne records.

De fremlagte løsningsmuligheder rykker imidlertid ikke ved magtrelationen mellem arkiver og arkivsubjekter. Nok ville arkivsubjekterne nemmere kunne læse deres egne records, men yderligere reelle rettigheder kommer ikke på tale. Indførelsen af egenaces sammenholdt med de personcentrerede tiltag ved 'Retten til egen historie' peger umiddelbart på udviklingen af en sammenkobling mellem de rettighedsbaserede- og etikbaserede tilgange. I mine øjne er det imidlertid problematisk, at 'Retten til egen historie' er et tidsbegrænset projekt, der blot tjener som inspiration og forbedring af nuværende praksis – ikke reel forandring. Med al sandsynligvis vil effekten af tiltagene aftage med tiden, hvis der ikke sker gennemgribende forandringer gennem lov og retningslinjer. Et håb kan være, at projektets resultater bliver en øjenåbner for behovet for en stærkere personcentreret tilgang i dansk arkivpraksis. At tænke udelukkende i rettigheder, som politikerne gjorde med indførelsen af egenaces, er ikke fyldestgørende. Imødekommelsen af arkivsubjekters behov kræver en mere etikbaseret tilgang, hvor arkiverne i højere grad skal efterleve en række forpligtelser på vegne af arkivsubjekterne. Der skal rykkes på de andre aspekter ved en records' tilblivelse: skabelsen, arkiveringen, bevaringen osv. Dertil skal arkivernes rolle tænkes på ny i de baner, som Terry Cook fremlagde med 'community'-paradigmet samt det personcentrerede paradigme. Dermed skal der både ske forandring i arkivpraksis og forvaltningens praksis for recordkeeping. Så længe arkivsubjekter ikke positioneres stærkere i forhold til medskabelse og ejerskab over records, kommer den

²²¹ Caswell og Cifor, "From Human Rights to Feminist Ethics", s. 24.

²²² Sexton et al., "The role and nature of consent", s. 14.

danske arkivpraksis ikke i mål, hvad angår en fundamental forbedring af arkivsubjekters rettigheder over egne records. Jeg vurderer imidlertid, at de ovennævnte løsningsmuligheder kan betragtes som et slags idékatalog, der med hjælp af Livia Iacovinos strategier kan belyse nogle potentialer for en reel praksisændring i relationen mellem arkiver og arkivsubjekter.

7. “The participant relationship model” i praksis?

Livia Iacovino præsenterede otte strategier som hjælp til implementering af hendes ‘participant relationship’-model.²²³ Med modellen kan en sammenkobling af de rettigheds- og etikbaserede tilgange betyde en udvidelse af arkivsubjekters rettigheder, som vil kunne gøre op med den eksisterende magtrelation mellem arkiver og arkivsubjekter i dansk arkivpraksis. De otte strategier blev præsenteret i afsnit 4. Jeg vil nu diskutere deres anvendelse i forhold til de løsningsmuligheder, som diskuteres i afsnit 6.

Den første strategi om håndhævelsen af arkivfaglige forpligtelser over for især de sårbare arkivsubjekter kommer kun til udtryk i begrænset omfang i nuværende dansk arkivpraksis. Respekten for privatlivets fred tilgodeses med arkivlovens skærpede tilgængelighedsfrist på personlige oplysninger.²²⁴ Derudover får arkivsubjekter på en måde særbehandling i forhold til særlig adgang gennem retskravet om egenaces, men mere vidtrækkende er de arkivfaglige forpligtelser ikke.²²⁵ Det kan argumenteres, at det tværfaglige samarbejde i ‘Retten til egen historie’ følger strategiens tiltag om rådgivning hos repræsentanter for de marginaliserede grupper af arkivsubjekter.²²⁶ Det er imidlertid ikke arkiverne, som søger rådgivning, men arkivsubjekterne, som tildeles hjælp fra f.eks. socialrådgivere og terapeuter via TABUKA – og denne mulighed er i skrivende stund begrænset af projektets tidshorisont. En fælles ejendomsret og særbehandling i forhold til appraisal er ikke noget, som hverken lovgivning eller praktikere har tænkt ind ved overvejelser om fremtidig arkivpraksis. Kassationsstoppet for børnesager og Elisabeth Blochs overvejelser om en ny bevaringsstrategi, som i egenaces’ ånd inddrager arkivsubjekters behov i appraisal-processen, er det nærmeste vi kommer en decideret særbehandling. Men det ændrer ikke på arkivsubjekters positionering i forhold til rettigheder over egne records. Det er fortsat arkiverne, som træffer de endelige beslutninger.

²²³ Iacovino, “Rethinking archival, ethical and legal frameworks”, s. 366-369.

²²⁴ Arkivlovens § 23, stk. 1.

²²⁵ Arkivlovens §§ 39 a og 39 b.

²²⁶ Retten til egen historie, “Om Retten til egen historie”.

Iacovinos anden strategi om en national arkiveringspolitik henvender sig til arkiverne således, at de i højere grad skal have fokus på de marginaliserede gruppers bidrag til kulturarven. I strategien henviser hun til de australske arkivers praksis om at bevare primært forvaltningsskabte records.²²⁷ De danske offentlige arkiver udfører bevaring ud fra samme præmisser, og konsekvensen heraf bliver et tab af arkivsubjekters egne erindringer. Vi kan observere en udvikling i denne tendens, hvor der nu sættes penge af til en prioritering af historiske udredninger, som også inddrager arkivsubjekterne som kilder. Efter min mening er det et skridt frem i den rigtige retning. Det er imidlertid problematisk, at fokus i udredningsarbejdet bygger på en præmis om, at arkivsubjekterne udelukkende var ofre. Undersøgelserne indsnævres til en afdækning af de negative erfaringer og begivenheder, som arkivsubjekter oplevede under opvæksten. Hvis vi skal følge Iacovinos strategi og sikre det fulde bidrag til kulturarv, skal vi også forsøge at favne det positive – fødselsdage og lignende mærkedage, ekskursioner og andre lyspunkter i barndommen. For arkivsubjekter kan en sådan læsning efter min mening være med til at fremme helingsprocessen i bearbejdelsen af de negative oplevelser. Ved læsning af egne records, vil det være en hjælp til ikke at føle sig som et problem i 'systemets' øjne, men bidrage til en forbedret forståelse af, at de bare var børn som alle andre – blot under nogle sværere vilkår. Ved bevaring af records, skal alt omkring personsager dermed bevares for at tilgode arkivsubjekters behov og skildre dem bedst muligt.

Den tredje strategi om en omdefinering af proveniens-begrebet til også at omfatte parallelle provenienser og delt forvaltning henviser bl.a. til de forbedrede individuelle rettigheder, som følger af f.eks. databeskyttelsesforordningen. Som tidligere beskrevet, tilskriver forordningen en undtagelse, hvor mange af de individuelle rettigheder kan tilsidesættes ved behandling af personoplysninger til arkivformål i samfundets interesse.²²⁸ Retten til bl.a. berigtigelse og sletning af records gør sig således ikke gældende for arkivsubjekter i dansk praksis, og det er heller ikke rettigheder, som arkiverne ønsker implementeret fremadrettet.²²⁹ De danske arkivfaglige diskussioner drejer sig aldrig ind mod en anerkendelse af flere ligestillede medskabere til en record. Arkivpraksis i Danmark er således langt fra en omdefinering af proveniensbegrebet. Sådan en forandring vil ikke alene kræve gennemgribende ændringer i lovgivningen, men der vil i særdeleshed også være behov for et totalt opgør med den danske arkivtradition. Som Marianne Rostgaard fremhævede,

²²⁷ Iacovino, "Rethinking archival, ethical and legal frameworks", s. 366.

²²⁸ Databeskyttelsesforordningens artikel 89, stk. 3.

²²⁹ Organisationen Danske Arkiver, "Høringssvar", s. 4-5.

placerer dansk arkivpraksis sig ikke inden for Terry Cooks 'community'-paradigme. Befolkningens høje tillid til forvaltningen, herunder arkiverne, er sandsynligvis en årsag til, at parallelle provenienser og delt forvaltning over records ikke er kommet på tale. Rostgaard fremhæver, at 'community'-paradigmet har haft sit største indtog i lande med arkivfaglige problemstillinger vedrørende indfødte og deres repræsentation i arkiverne.²³⁰ Hvis den danske arkivpraksis skal nærme sig en accept af en omdefinering af proveniens-begrebet, kræver det en større bevidsthed blandt arkivsubjekter om deres behov for mere end bare en lettere adgang til egne records. I skrivende stund er det dog efter min mening utænkeligt, at arkivsubjekter vil overveje at gøre yderligere krav på egne records. Selvom vi befinder os i en tid, hvor bevidstheden om egne individuelle rettigheder vokser, er den høje tillid til forvaltningen medvirkende til, at danskerne ikke føler et behov for flere rettigheder på nuværende tidspunkt. Indførelsen af egenaccess i kombination med de historiske udredninger har allerede fået en samfundsmæssig status som værende epokegørende for arkivsubjekters rettigheder. Og når arkiver og lovgivere ikke lægger op til udvidelsen af rettigheder i form af parallelle provenienser og delt forvaltning over records, opretholdes status quo.

Ingen af de tiltag, som specialet gennemgår, italesætter en standardisering af lån af arkivalier, som Iacovinos fjerde strategi tilskriver. Det er simpelthen ikke praksis i de danske arkiver. Private personer, der afleverer records til offentlige arkiver som en permanent overlevering, har mulighed for at pålægge nogle begrænsninger som f.eks. forbud mod digitalisering eller offentliggørelse af materialet. Disse begrænsninger skal arkiverne respektere, og derfor kan arkivsubjekter have noget at sige i forhold til brugen af egne records. Problemstillingen er imidlertid, at hovedparten af records, der vedrører arkivsubjekter, afleveres af offentlige myndigheder uden arkivsubjekternes kendskab. Det er der bl.a. også hjemmel for i databeskyttelsesforordningen med den undtagede oplysningspligt ved arkivformål i samfundets interesse.²³¹ Dermed mister arkivsubjekter muligheden for at gøre indsigelser gennem f.eks. begrænsninger i brugen af records. De afleverede records betragtes hele vejen igennem som forvaltningens ejendom, når de overgår fra myndighedernes til arkivernes varetægt. Dermed understreger praksis den nuværende magtrelation samt vanskeligheden i overhovedet at forestille sig fælles rettigheder i form af et delt ejerskab og forvaltning over records.

²³⁰ Rostgaard, "Archival paradigms", s. 33.

²³¹ Databeskyttelsesforordningens art. 89, stk. 3.

Den femte strategi efterstræber en kombination af lovfæstede og praksisorienterede initiativer til udvidelse af eksisterende rettigheder til adgang og brug.²³² I den led fremhævede Marianne Rostgaard en relevant problematik i, at Rigsarkivets strategi for 2025 ikke tydeliggør, hvem der har den reelle ejerskab over oplysninger i records, og hvem der kan gøre ret på inddragelse i beslutninger om brug af disse oplysninger.²³³ Hvis de eksisterende rettigheder ikke kortlægges, er det umuligt at diskutere en udvidelse heraf. Som gennemgangen af lovgivningen i afsnit 5 viser, tildeles der ikke yderligere rettigheder til arkivsubjekter udover den særlige adgang gennem egenaces. Iacovino nævner, at afdøde arkivsubjekter skal beskyttes yderligere.²³⁴ Dét har Danmark allerede implementeret gennem databeskyttelseslovens modifikation til databeskyttelsesforordningen, der tillægger 10 års yderligere beskyttelse af arkivsubjekters personoplysninger ovenpå dødsåret.²³⁵ Denne beskyttelse drejer sig imidlertid om de digitale records, hvor records i form af papirarkivalier fortsat er underlagt tilgængelighedsfristen på 75 år i arkivloven.²³⁶ Denne uoverensstemmelse eksemplificerer Organisationen Danske Arkivers (ODA) og Elisabeth Blochs indstilling til en ny arkivlov i trit med digitaliseringens indvirkning på forvaltningen.

I forlængelse af Iacovinos femte strategi, går den sjette strategi på at udnytte de eksisterende ejerskab- og adgangsrettigheder til fulde.²³⁷ Som skrevet, er der ikke på nuværende tidspunkt nogle ejerskabsrettigheder for arkivsubjekter at udnytte. Hvad angår adgangsrettigheder, har vi Datatilsynet, som håndhæver korrekt overholdelse af adgang til personoplysninger hvad angår digitale records.²³⁸ Hvis jeg skal pege på en udfordring i forbindelse med adgang, vil det være arkivsubjekternes manglende bevidsthed om eksistensen af egne records. Tallene fra Rigsarkivets årsrapport demonstrerer imidlertid, at udøvelsen af retskravet til egenaces i høj grad udnyttes.²³⁹ Dertil har 'Retten til egen historie' med flere af projektets tiltag også bidraget til at øge arkivsubjekters bevidsthed om eksistensen af records og deres rettigheder.²⁴⁰ Samlet set kan vi dermed udpege en voksende bevidsthed om records' eksistens og adgangen hertil, som er med til en delvis opfyldelse af den sjette strategi.

²³² Iacovino, "Rethinking archival, ethical and legal frameworks", s. 367.

²³³ Rostgaard, "Archival paradigms", s. 35.

²³⁴ Iacovino, "Rethinking archival, ethical and legal frameworks", s. 367.

²³⁵ Databeskyttelseslovens § 2, stk. 5.

²³⁶ Arkivlovens § 23, stk. 1.

²³⁷ Iacovino, "Rethinking archival, ethical and legal frameworks", s. 367-368.

²³⁸ Rostgaard, "Archival paradigms", s. 37.

²³⁹ Rigsarkivet, "Rigsarkivets årsrapport for 2024, s. 15.

²⁴⁰ Retten til egen historie, "Om projektet: Målgrupper og formål".

Iacovinos syvende strategi har til hensigt at indføre anmærkninger som en måde for arkivsubjekter at svare tilbage til indholdet i records. Samtidig skal arkivsubjekters efterkommere have samme mulighed.²⁴¹ Som udredningerne demonstrerer, har arkivsubjekterne gavn af at kunne supplere med deres perspektiver for at nuancere myndighedernes beskrivelser.²⁴² ‘Retten til egen historie’ placerer også arkivsubjekters erindringer en høj værdi gennem projektets tiltag om bevaring af supplerende fortællinger til allerede arkiverede records samt inddragelsen af anbragte børn og unges perspektiver i nutidens recordkeeping.²⁴³ Imidlertid er tiltagene gennem ‘Retten til egen historie’ tidsbegrænsede. Hvis den danske arkivpraksis skal imødekomme arkivsubjekters behov for at kunne tale tilbage til records, er der igen behov for en gennemgribende ændring. Arkivpraksis skal ikke være alene om at tilpasse sig arkivsubjekters ret til anmærkninger. Den offentlige forvaltning skal også tænke de fremtidige arkivsubjekter ind i igangværende recordkeeping, ligesom MIRRA-projektet tilstræber, for at nå i mål med den syvende strategi. Efter min mening er det ikke usandsynligt, at tiltagene ved ‘Retten til egen historie’ kan få en afgørende betydning for fremtidens praksis, når arkivloven en dag bliver revideret. Værdien ved arkivsubjekters perspektiver tjener som en øjenåbner for potentialet ved flere perspektiver i records – ikke alene for at imødekomme arkivsubjekters behov, men også for den socialhistoriske forskning, der kan gøre brug af mangefacetteret materiale. Og arkivering med henblik på forskning er i den grad noget, som den danske arkivtradition altid har værnet om.

Den ottende strategi efterstræber særrettigheder til arkivsubjekter på linje med dem, som nogle europæiske lande indførte efter opløsningen af totalitære regimer. Fælles for disse særrettigheder er, at de bygger på gennemsigtighed, adgang og ansvarlighed.²⁴⁴ Samme kendetegn finder vi i lovgivningen. Her har samspillet mellem arkivloven, forvaltningsloven og offentlighedsloven bl.a. til hensigt at skabe åbenhed omkring forvaltningens praksis for både de pågældende borgere, herunder arkivsubjekter, og den bredere offentlighed. Principperne i databeskyttelsesforordningen italesætter akkurat principperne om gennemsigtighed, adgang og ansvarlighed ved behandling af personoplysninger. Her skabes der imidlertid benspænd for rettigheder ved undtagelsen af behandling til arkivformål i samfundets interesse. Databeskyttelsesforordningen tilskriver en mulighed for, at de enkelte medlemslande bl.a. kan

²⁴¹ Iacovino, “Rethinking archival, ethical and legal frameworks”, s. 368.

²⁴² Bjerre et al., “Journalens potentialer”, s. 91.

²⁴³ Retten til egen historie, “Om projektet: Otte delprojekter”.

²⁴⁴ Iacovino, “Rethinking archival, ethical and legal frameworks”, s. 369.

undtage retten til indsigt.²⁴⁵ Med indførelsen af egenaces og de mange drøftelser bag, ved vi dog, at den danske arkivpraksis anerkender denne form for særrettighed til arkivsubjekter.²⁴⁶ Som ODA fremhævede, er der imidlertid ikke stemning for yderligere rettigheder efter forordningen som f.eks. rettighederne til berigtigelse og sletning.²⁴⁷ Jeg vil imidlertid vurdere, at principperne ved den ottende strategi opfyldes med lovgrundlaget.

Med nuværende arkivpraksis er det for vanskeligt at fuldføre Iacovinos strategier. Derfor må vi kigge langt efter en større orientering mod arkivsubjekters rettigheder gennem 'participant relationship'-modellen. Den nuværende arkivlov og praksisserne ude blandt arkiverne understøtter ikke modellens ambition om arkivsubjekter som medskabere og sikring af deres rettigheder i alle aspekter i tilblivelsen af egne records. Skal modellen kunne omsættes til dansk praksis, er der brug for en gennemgribende arkivlovsrevision, der gør op med de danske arkivtraditioner. En total u-vending i magtrelationen mellem danske arkiver og arkivsubjekter er således ikke håbløst. Det kræver imidlertid en fælles velvilje om at udvide arkivsubjekters rettigheder ved en nytænkning af arkivers grundlæggende rolle i samfundet. Det er dermed nødvendigt, at den danske arkivpraksis bevæger sig over i et samspil af Terry Cooks 'community'-paradigme og det femte personcentrerede paradigme med både de rettighedsbaserede- og etikbaserede tiltag.

8. Konklusion

Projektets problemformulering har været en undersøgelse af de danske rammer for arkivsubjekters rettigheder over egne records samt en diskussion af, hvorvidt Livia Iacovinos 'participant relationship'-model kan omsættes til dansk praksis. Historisk set har den danske arkivpraksis ikke vægtet arkivsubjekter og deres behov højt. Bevaringstraditioner har prioriteret fremtidens forskning, hvorfor det primært er myndigheders records samt et repræsentativt udsnit af personsager, som nu findes i de offentlige arkiver. Først i nyere tid har arkivpraksis anerkendt arkivsubjekters behov for adgang til egne records ved bl.a. et kassationsstop for børnesager. Men anerkendelsen forbliver på adgangsniveau. Spørgsmålet om yderligere fælles rettigheder som f.eks. delt ejerskab har ikke været på tale i de arkivfaglige diskussioner. Det kan udledes af bl.a. implementeringen af databeskyttelsesforordningen.

²⁴⁵ Databeskyttelsesforordningens art. 89, stk. 3.

²⁴⁶ Folketinget, "L 18 Forslag til lov om ændring af arkivloven".

²⁴⁷ Organisationen Danske Arkiver, "Høringssvar", s. 4-5.

Selvom forordningen umiddelbart er stærkt præget af den rettighedsbaseret tilgang, lader den det være op til de enkelte medlemslande, hvorvidt de individuelle rettigheder skal undtages ved behandling af personoplysninger til arkivformål. Her har de danske arkiver understreget, at arkivsubjekter ikke skal tildeles udvidede fælles rettigheder. Denne holdning udspringer af proveniensprincippet ved bevaring og tjener som dokumentation for, at den danske arkivpraksis ikke er klar på en mere gennemgribende tildeling af rettigheder over egne records til arkivsubjekter.

Som udgangspunkt læner dansk arkivpraksis sig op af en rettighedsbaseret tilgang. Som forskningen beskriver, præges denne tilgang af idéen om individuelle rettigheder. I arkivloven kommer arkivsubjekters rettigheder til udtryk gennem en skærpet tilgængelighedsfrist på personlige oplysninger – af hensyn til privatlivets fred – samt gennem den særlige adgang med retskravet til egenaces. Bestemmelserne om egenaces blev først indført ved en arkivlovsændring i 2021 i kølvandet på en øget opmærksomhed på tidligere anbragtes kritik af adgangsforholdene til egne records. Blandt de politiske drøftelser kan etiske overvejelser bag indførelsen af egenaces imidlertid observeres i italesættelsen af ønsket om at imødekomme tidligere anbragte og deres behov for at kende deres historie. Det reelle resultat af arkivlovsændringen har dog ikke stillet arkivsubjekter bedre. Selve adgangsforholdene til records er gjort nemmere for arkivsubjekter med en ændring af fremgangsmåden, men grundlæggende har arkivsubjekter stort set samme mulighed for adgang som før arkivlovsændringen. Indførelsen af egenaces har imidlertid bevirket en øget bevidsthed om arkivsubjekters ret til indsigt i egne records, hvilket et efterfølgende boom af henvendelser hos arkiverne har demonstreret. Overordnet vil jeg konkludere, at siden den første arkivlov trådte i kraft, er der ikke gjort synderligt meget for at tilgodese arkivsubjekters rettigheder. Rammerne for arkivsubjekters rettigheder over egne records forbliver derfor, at arkiverne står ved magten hvad angår ejerskab og forvaltning af records.

Men kan denne magtrelationen forskydes gennem Livia Iacovinos ‘participant relationship’-model? Modellen sigter efter at positionere arkivsubjekter på ny som værende aktivt deltagende parter i processerne omkring records frem for blot nedskrevne emner. På den måde skal arkivsubjekter sikres de samme rettigheder og forpligtelser til records hvad angår ejerskab, tilgængelighed og privatliv. Iacovinos model kan implementeres gennem anvendelsen af otte strategier. Dele af den nuværende praksis opfylder dels Iacovinos strategier. Arkivloven fastsætter den særlige adgang for arkivsubjekter gennem egenaces. Dertil sikres arkivsubjekters privatliv gennem skærpede tilgængelighedsfrister på personlige oplysninger. Endvidere er arkivernes ønsker om en mere tidssvarende bevaringsstrategi, der

udviser hensyn til arkivsubjekterne, i overensstemmelse med strategien om bevaring af marginaliserede gruppers bidrag til den danske kulturarv. Imidlertid er diskursen omkring disse grupper af arkivsubjekter som værende ofre efter min mening en hæmsko for strategiens fuldførelse, da der således fokuseres for meget på de negative begivenheder og oplevelser. Det fulde nuancerede billede af arkivsubjekters historie kan kun komme til udtryk, hvis praksis anerkender bevaring af alle records – også fortællingerne om lyspunkterne i historien. Derudover stemmer Iacovinos strategier overens med tendensen om, at arkivsubjekter bevidstgøres om deres adgangsrettigheder i kraft af indførelsen af egenaces og tiltagene gennem 'Retten til egen historie'. For sidstnævntes vedkommende, bliver strategien om indførelse af anmærkninger til records delvist opfyldt med projektets ambitioner om indsamling og bevaring af supplerende fortællinger. Også forsøget med at inddrage børn og unge løbende i forvaltningens recordkeeping lover godt. En fuld implementering af denne strategi kræver dog, at beslutningen herom skal tages på et højere plan for at få fuld indvirkning på praksis. Derfor når praksis ikke i mål med denne strategi.

Vi kan således udpege nogle muligheder for at omsætte Iacovinos model i praksis. Mange af strategierne forudsætter imidlertid, at arkivsubjekterne skal have flere rettigheder end blot retskravet til egenaces. Som dansk arkivpraksis i skrivende stund positionerer arkivsubjekter, virker denne rettighedsudvidelse håbløs at gennemføre. De arkivfaglige diskussioner har endnu ikke omhandlet fælles rettigheder over records. At gøre arkivsubjekter til medskabere ved en omdefinering af proveniens-begrebet synes utænkeligt i gennemgangen af både lovgiveres og praktikeres overvejelser. Arkivpraksis har endvidere ikke tydeliggjort ejerskabet over indholdet i records. Med befolkningens høje tillid til forvaltningen, minimeres også det generelle behov for yderligere rettigheder, hvilket stiller arkivsubjekter ringe i relationen til arkiverne. Min vurdering er derfor, at Iacovinos 'participant relationship'-model ikke kan omsættes til dansk praksis på nuværende tidspunkt. Den manglende opfyldelse af strategier kan imidlertid tjene som inspiration til diskussionen af, hvilke gennemgribende forandringer er nødvendige for en forskydning af magtrelationen mellem arkiver og arkivsubjekter i en fremtidig arkivlovsrevision. Her skal et samspil af de rettigheds- og etikbaserede tilgange bidrage til sikringen af arkivsubjekters rettigheder.

9. Litteraturliste

9.1 Forskning

Bjerre, Cecilie, Jacob Knage Rasmussen og Stine Grønbæk Jensen. "Journalens potentialer – konstruktioner af og møder med journalsager i børneforsorgens regi". *Temp – Tidsskrift for Historie* 7(14) (2017): 76-94. Tilgået den 12. maj 2025.

<https://tidsskrift.dk/temp/article/view/96405>.

Caswell, Michelle og Marika Cifor. "From Human Rights to Feminist Ethics: Radical Empathy in the Archives". *Archivaria* 81 (2016): 23-43. Tilgået den 9. maj 2025.

<https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13557>.

Cook, Terry. "Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms". *Archival Science* 13 (2013): 95-120. Tilgået den 4. marts 2025.

<https://doi.org/10.1007/s10502-012-9180-7>.

Iacovino, Livia. "Rethinking archival, ethical and legal frameworks for records of Indigenous Australian communities: a participant relationship model of rights and responsibilities." *Archival Science* 10 (2010): 353-372. Tilgået den 10. maj 2025.

<https://doi.org/10.1007/s10502-010-9120-3>.

Paasch, Marianne. *Gemt eller glemt? En undersøgelse af recordsbegrebets betydning for fremtidens informationsforvaltnings- og arkivpraksisser*. Ph.d.-afhandling: Aalborg Universitetsforlag, 2018. Tilgået den 14. april 2025.

<https://doi.org/10.5278/vbn.phd.socsci.00083>.

Rostgaard, Marianne. "Archival paradigms: The past, present, and digitised future of Danish archiving". I *The Nordic Model of Digital Archiving*, redigeret af Greg Bak og Marianne Rostgaard, 23-41. London: Routledge, 2023. Tilgået den 5. marts 2025. [https://doi-](https://doi.org/zorac.aub.aau.dk/10.4324/9781003325406)

[org.zorac.aub.aau.dk/10.4324/9781003325406](https://doi.org/zorac.aub.aau.dk/10.4324/9781003325406).

Sexton, Anna, Elizabeth Shepherd, Oliver Duke-Williams og Alexandra Eveleigh. "The role and nature of consent in government administrative data". *Big Data & Society* 5(2) (2018): 1-17. Tilgået den 9. maj 2025. <https://doi.org/10.1177/2053951718819560>.

Sexton, Anna, Elizabeth Shepherd og Wendy Duff. "Relational and person-centered approaches to archival practice and education". *The Journal of Community Informatics* 19(1) (2023): 3-22. Tilgået den 14. marts 2025. <https://doi.org/10.15353/joci.v19i1.5234>.

Shepherd, Elizabeth, Victoria Hoyle, Elizabeth Lomas, Andrew Flinn og Anna Sexton. "Towards a human-centred participatory approach to child social care recordkeeping". *Archival Science* 20 (2020): 307-325. Tilgået den 9. maj 2025. <https://doi.org/10.1007/s10502-020-09338-9>.

9.2 Udredninger

Jensen, Einar Lund, Sniff Andersen Nexø og Daniel Thorleifsen. *Historisk udredning om de 22 grønlandske børn, der blev sendt til Danmark i 1951*. Social- og boligministeriet, 2020. Tilgået den 18. maj 2025. https://www.sm.dk/media/8409/historisk_udredning_groenlandske_boern_nov2020_t.pdf.

Petersen, Klaus, Mette Seidelin, Sarah Smed, Poul Duedahl og Annemarie Borregaard. *Historisk udredning vedrørende børn, unge og voksne anbragt i særforsorgens institutioner 1933-1980*. Danmarks Forsorgsmuseum og Social- og ældreministeriet, 2022. Tilgået den 18. maj 2025. https://www.sm.dk/Media/638482605691942961/Historisk_udredning_UA.pdf.

Rytter, Maria. *Godhavnsrapporten*. Odense: Syddansk Universitetsforlag, 2011. Tilgået den 17. maj 2025. [https://hunwww.net/ekte-kristendom/SAKER/MENNESKEVERN-DVD-RLH/MENNESKEVERN/TEMA/PdfManusGodhavnsrapport%5B1%5D%20\(1\).pdf](https://hunwww.net/ekte-kristendom/SAKER/MENNESKEVERN-DVD-RLH/MENNESKEVERN/TEMA/PdfManusGodhavnsrapport%5B1%5D%20(1).pdf).

9.3 Lovgivning, vejledninger og høringer

Arkivloven (LBK nr. 1201 af 17/12/2002). Tilgået den 16. april 2025.

<https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2016/1201>.

Bekendtgørelse om ændring af bekendtgørelse om bevaring og kassation i primærkommunerne (BEK nr. 195 af 07/03/2018). Tilgået den 30. maj 2025.

<https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2018/195>.

Databeskyttelsesforordningen (forordning 2016/679 af 27. juni 2016). Tilgået den 29. april 2025. <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>.

Databeskyttelsesloven (LBK nr. 289 af 08/03/2024). Tilgået den 30. april 2025.

<https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2024/289>.

European Archives Group. "Guidance on data protection for archive services: EAG guidelines on the implementation of the General Data Protection Regulation in the archive sector" (2018). Tilgået den 2. maj 2025.

https://commission.europa.eu/document/download/42424c7c-6b72-4584-8ede-cf522fdc6945_en?filename=eag_gdpr_draft_guidelines_1_11_0.pdf.

European Data Protection Board. "Guidelines 05/2020 on consent under Regulation 2016/679" (2020). Tilgået den 2. maj 2025.

https://www.edpb.europa.eu/sites/default/files/files/file1/edpb_guidelines_202005_consent_en.pdf.

Folketinget. "L 18 Forslag til lov om ændring af arkivloven (ret til indsigt i egne personoplysninger)". 1. behandling den 10-11-2020. Tilgået den 18. maj 2025.

<https://www.ft.dk/samling/20201/lovforslag/L18/BEH1-13/forhandling.htm>.

Forvaltningsloven (LBK nr. 433 af 22/04/2014). Tilgået den 20. april 2025.

<https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2014/433>.

Karnov. “Karnovs noter (1) til arkivlovens § 1, stk. 1”. Kommenteret af Ole Therkelsen.

Tilgået den 16. april 2025.

https://pro.karnovgroup.dk/b/documents/7000861569?annotationId=LBKG20161201_NKAR1&tab=karnov#LBKG20161201_P1

Lov om ændring af arkivloven (LBK nr. 1943 af 15/12/2020). Tilgået den 16. april 2025.

<https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2020/1943>.

Mogensen, Joy. “L 18 som fremsat: Forslag til lov om ændring i arkivloven”.

Folketingstidende tillæg A, 7. oktober 2020. Tilgået den 22. april 2025.

https://www.ft.dk/ripdf/samling/20201/lovforslag/118/20201_118_som_fremsat.pdf

Norges offentlige utredninger 2019:9. “Fra kalveskinn til datasjø: ny lov om samfunnsdokumentasjon og arkiver”. Departementernes sikkerhets- og serviceorganisasjon: teknisk redaksjon, 2019. Tilgået den 28. maj 2025.

<https://www.regjeringen.no/contentassets/d4091c3f6abc4eacae1ae527a4cef30b/nno/pdfs/nou201920190009000dddpdfs.pdf>.

Offentlighedsloven (LBK nr. 606 af 12/06/2013). Tilgået den 20. april 2025.

<https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2013/606>.

Organisationen Danske Arkiver. “Høringssvar til lov om revision af arkivloven” (2020).

Tilgået den 20. maj 2025. <https://dkarkiver.dk/wp-content/uploads/2020/09/Hoeringssvar-fra-Organisationen-Danske-Arkiver.pdf>

9.4 Artikler og websites

Bloch, Elisabeth. “Stadsarkivar: Forslag til ny arkivlov forskelsbehandler borgere og kommuner”. *Altinget*, 15. april 2020. Tilgået den 19. maj 2025.

<https://www.altinget.dk/kultur/artikel/stadsarkivar-forslag-til-ny-arkivlov-forskelsbehandler-borgere-og-kommuner>.

Frederiksen, Mette. “Statsminister Mette Frederiksens tale ved arrangement for Godhavnsdrene og andre børnehjemsbørn den 13. august 2019”. Statsministeriet, 2019. Tilgået den 18. maj 2025. <https://stm.dk/statsministeren/taler/statsminister-mette-frederiksens-tale-ved-arrangement-for-godhavnsdrene-og-andre-boernehjemsboern-den-13-august-2019/>.

Søgaard, Lise Kabell. “60.000 henvendelser på to år: Rigsarkivet drukner i henvendelser fra danskere, der søger viden om sig selv”. *Kristeligt Dagblad*, 14. juli 2023. Tilgået den 14. maj 2025. <https://www.kristeligt-dagblad.dk/kultur/60000-henvendelser-paa-aar-rigsarkivet-drukner-i-henvendelser-fra-danskere-der-soeger-viden>.

Retten til egen historie. “Om Retten til egen historie”. Tilgået den 23. maj 2025. <https://rettentilegenhistorie.dk/>.

Retten til egen historie. “Om projektet: Målgrupper og formål”. Tilgået den 23. maj 2025. <https://rettentilegenhistorie.dk/om-projektet/maalgrupper-formaal/>.

Retten til egen historie. “Om projektet: Otte delprojekter”. Tilgået den 23. maj 2025. <https://rettentilegenhistorie.dk/om-projektet/otte-delprojeter/>.

Rigsarkivet. “Rigsarkivets årsrapport for 2024”. Tilgået den 14. maj 2025. <https://www.rigsarkivet.dk/om-os/strategi/beretninger-og-rapporter/>.